

การศึกษาทางอนุกรมวิธานของพืชวงศ์กระดังงา
บริเวณสถานีพัฒนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าพิษณุโลก อ.วังทอง จ. พิษณุโลก
เชิดศักดิ์ ทัพไพฑูรย์

**Taxonomic Study of Family Annonaceae at Phitsanulok Wildlife Development
for Extensive Conservation Station, Wang Thong District, Phitsanulok**

Chirdsak Thapyai

ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

Corresponding author. E-mail: chridsakt@nu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาทางอนุกรมวิธานของพืชวงศ์กระดังงา บริเวณสถานีพัฒนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าพิษณุโลก อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก โดยการสำรวจและเก็บตัวอย่างพืช ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2550 ถึงเดือนพฤศจิกายน 2551 ผลการศึกษาพบพืชวงศ์กระดังงาทั้งสิ้น 8 สกุล 10 ชนิด ได้แก่ นมจ้าว (*Artabostrys harmandii* Finet & Gagnep.) สะแกแสง (*Cananga latifolia* (Hook.f. & Thomson) Finet & Gagnep.) ตังฟ้า (*Dasymaschalon macrocalyx* Finet & Gagnep.) สายหยุด (*Desmos chinensis* Lour.) นมแมวป่า (*Ellipeiopsis cherrevensis* (Pierre ex Finet & Gagnep.) R.E.Fr.) ขางหัวหมู (*Milium velutinum* (Dunal) Hook.f. & Thomson) มะป่วน (*Mitrephora* sp.) กะเจียน (*Polyalthia cerasoides* (Roxb.) Benth. ex Bedd.) ไข่เต่า (*P. debilis* (Pierre) Finet & Gagnep.) และสุรามี่ฤทธิ (*P. parviflora* Ridl.) พันธุ์พืชวงศ์กระดังงาที่พบส่วนใหญ่เป็นไม้พุ่มและไม้ต้น เจริญอยู่ในป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ โดยส่วนมากพบเจริญอยู่ในบริเวณที่มีความชื้นสูงริมลำห้วย ระดับความสูงของพื้นที่ระหว่าง 100 – 200 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล

คำสำคัญ: พืชวงศ์กระดังงา อนุกรมวิธานพืช สถานีพัฒนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าพิษณุโลก

Abstract

Taxonomic study of family Annonaceae at Phitsanulok Wildlife Development for Extensive Conservation Station, Wangthong District, Phitsanulok Province was carried out by surveying and collecting plant specimens from December 2007 to November 2008. Eight genera, 10 species were found from the study area; *Artabotrys harmandii* Finet & Gagnep., *Cananga latifolia* (Hook. f. & Thomson) Finet & Gagnep., *Dasymaschalon macrocalyx* Finet & Gagnep., *Desmos chinensis* Lour., *Ellipeiopsis cherrevensis* (Pierre ex Finet & Gagnep.) R. E. Fr., *Milusa velutina* (Dunal) Hook. f. & Thomson, *Mitrephora* sp., *Polyalthia cerasoides* (Roxb.) Benth. ex Bedd., *P. debilis* (Pierre) Finet & Gagnep. and *P. parviflora* Ridl.. Most plants are shrubs and trees found scattered in dry evergreen, dry dipterocarp and mixed deciduous forests. Their main habitats are moisture places along stream banks between 100 – 200 m. alt.

Keywords: Family Annonaceae, Plant taxonomy, Phitsanulok Wildlife Development for Extensive Conservation Station

บทนำ

การศึกษาทางอนุกรมวิธานของพืชและพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย (Flora of Thailand) อาจกล่าวได้ว่ามีผู้สนใจศึกษาวิจัยกันมากขึ้นในระยะเวลาสิบกว่าปีมานี้ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความตื่นตัวในเรื่องของความหลากหลายทางชีวภาพที่กำลังถูกบุกรุกทำลาย หรือนำมาใช้ประโยชน์จนเกินกำลังผลิตของธรรมชาติ ทำให้หน่วยงานวิจัยทั้งภาครัฐและเอกชนหันมาศึกษาและวิจัยกันมากขึ้น ทำให้ในปัจจุบันถือว่ามีความเจริญรุดหน้าไปพอสมควร เนื่องจากมีสำนักงานหอพรรณไม้ (เดิมชื่อหอพรรณไม้ สังกัดกรมป่าไม้) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เป็นจุดศูนย์กลางความร่วมมือและวิจัย ระหว่างนักพฤกษศาสตร์ไทยและนักพฤกษศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ ให้ได้มีการร่วมกันสำรวจ วิจัยและตีพิมพ์ผลงานทางวิชาการเผยแพร่ออกมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้การศึกษาทางด้านอนุกรมวิธานพืชของประเทศไทยก้าวหน้าไปได้มากพอสมควร จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้นักพฤกษศาสตร์จำนวนมากเริ่มทำการศึกษาและสำรวจพันธุ์พืชท้องถิ่น (native plants) ของประเทศไทย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น

พืชวงศ์กระดังงา (Family Annonaceae) ก็เป็นพืชอีกกลุ่มหนึ่งที่คนไทยรู้จักกันมานาน เนื่องจากส่วนมากเป็นพันธุ์ไม้ที่มีดอกหอม เช่น กระดังงา การเวก ลำดวน สายหยุด และนมแมว หลาย

ชนิดใช้เป็นอาหารได้ เช่น น้อยหน่า น้อยโหน่ง หรือทุเรียนเทศ บางชนิดเป็นพืชสมุนไพร เช่น กำลังวัวเถลิง กลิ้งกล่อม (ปิยะ เฉลิมกลิ่น, 2544) นอกจากนี้พืชวงศ์กระดังงาหลายชนิดยังมีทรงพุ่มที่สวยงามเหมาะสมที่จะปลูกเป็นไม้ประดับ ปลูกไต้หวัน ใต้ร่มหรือให้ร่มเงา เช่น การเวก หรือกระดังงา อย่างไรก็ตามแม้ว่าข้อมูลเกี่ยวกับพรรณไม้วงศ์กระดังงาในประเทศไทยจะมีอยู่พอสมควร แต่ก็ยังได้มีการตีพิมพ์ผลงานเผยแพร่ในคู่มือพรรณพฤกษชาติของประเทศไทยแต่อย่างใด เนื่องจากพรรณไม้ในวงศ์กระดังงามีความหลากหลายอยู่มาก โดยเฉพาะพันธุ์พื้นเมืองของไทย ทำให้การจำแนกชนิดยังมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก นอกจากนี้เอกสารวิชาการทางพฤกษศาสตร์ หรืออนุกรมวิธานของพืชวงศ์กระดังงา ยังต้องการผู้ร่วมทำการศึกษาวิจัยอีกมาก เพื่อความสมบูรณ์และถูกต้องของข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าการศึกษาวิจัยทางอนุกรมวิธานของพืชวงศ์กระดังงาจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาทางด้านอนุกรมวิธานของพืชและพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย ตลอดจนสามารถพัฒนาศักยภาพของพันธุ์พืชหลายชนิดเพื่อเป็นประโยชน์ในทางวิชาการและเศรษฐกิจต่อไป

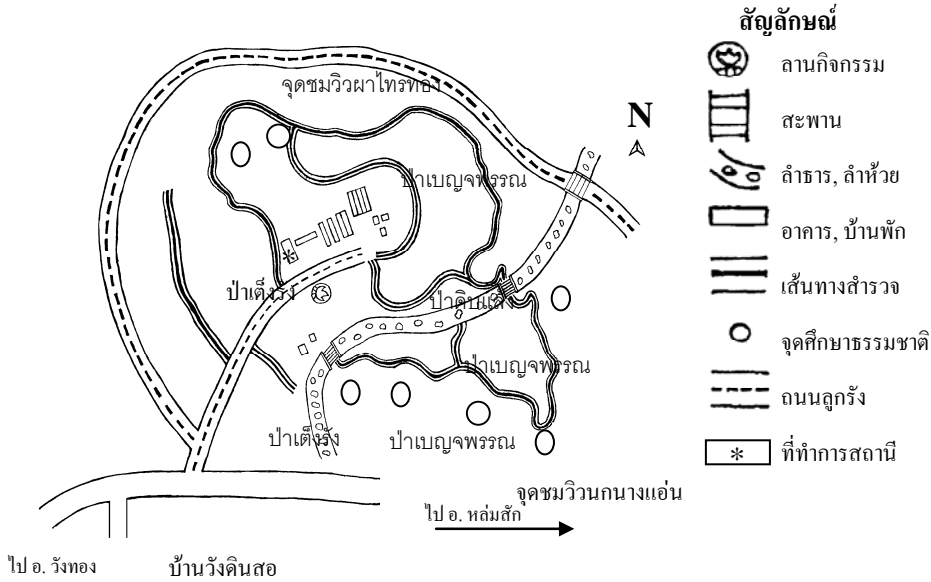
วิธีการศึกษา

ศึกษาทบทวนเอกสาร งานวิจัย และตัวอย่างพรรณไม้แห้งของพืชวงศ์กระดังงาในประเทศไทย ที่เก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์พืชต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการสำรวจ เก็บตัวอย่างพืชวงศ์กระดังงาที่พบในพื้นที่ของสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าพิบูลย์โลก ตามพื้นที่ป่าและเส้นทางศึกษาธรรมชาติ (รูปที่ 1) โดยเก็บตัวอย่างของพืชที่มีทั้งใบ ดอก และผล พร้อมทั้งจัดบันทึกรายละเอียดทางพฤกษศาสตร์และถ่ายภาพ ตัวอย่างพืชที่ได้นำมาจำแนกชนิดโดยศึกษาจากรูปวิธานในเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเปรียบเทียบยืนยันกับตัวอย่างพรรณไม้แห้งของพืชวงศ์กระดังงา ที่เก็บรักษาไว้ในหอพรรณไม้ (BKF) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และพิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพฯ (BK) กรมวิชาการเกษตร พร้อมทั้งวาดภาพแสดงรายละเอียด บรรยายลักษณะทางพฤกษศาสตร์ จัดทำรูปวิธานจำแนกสกุลและชนิด สำหรับตัวอย่างพรรณไม้แห้งในการศึกษาครั้งนี้ เก็บรักษาไว้ ณ ห้องเก็บตัวอย่างพรรณไม้แห้ง ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ ม. นเรศวร (อยู่ในระหว่างการจัดตั้งและจดทะเบียน โดยใช้ PNU ในเอกสารนี้ไปพลางก่อน)

ผลการศึกษา

พบพืชวงศ์กระดังงาจำนวน 8 สกุล 10 ชนิด (ตารางที่ 1) ส่วนใหญ่มีลักษณะวิสัยเป็นไม้ต้นและไม้พุ่ม ลำต้น ส่วนมากมีเปลือกสีเทา สีน้ำตาลหรือสีน้ำตาลปนดำ เรียบหรือแตกเป็นสะเก็ดขนาดเล็ กิ่งและลำต้นที่มีอายุน้อยมักมีขนปกคลุมหนาแน่น แต่เมื่ออายุมากขึ้นจะมีผิวเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว ไม่มีหูใบ แผ่นใบส่วนใหญ่หนา หรือแข็งเป็นมัน ใบอ่อน มักมีขนปกคลุมหนาแน่น

โดยเฉพาะตามก้านใบและเส้นใบ เมื่อใบแก่จนเหล่านี้ก็มักจะหลุดร่วงไป ทำให้แผ่นใบเกลี้ยง แผ่นใบส่วนมากมีรูปร่างขอบขนานแกมรี รูปไข่ หรือรูปไข่กลับ ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ปลายใบแหลมหรือเรียวเป็นติ่งแหลม โคนใบมนหรือเว้าตื้น ไม่มีก้านใบหรือมีก้านใบสั้น ๆ ยาว 1 – 1.5 ซม. เส้นใบเห็นได้ชัดทางด้านผิวใบด้านล่าง แผ่นใบส่วนใหญ่สีเขียวเข้ม เป็นมันทางผิวใบด้านบน แต่มีสีเขียวอ่อนทางผิวใบด้านล่าง

รูปที่ 1 เส้นทางสำรวจและเก็บตัวอย่างพืชวงศ์กระดังงาบริเวณสถานีพัฒนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าพิษณุโลก (ที่มา: ปรับปรุงจาก สว่าง สีตะวัน, 2550)

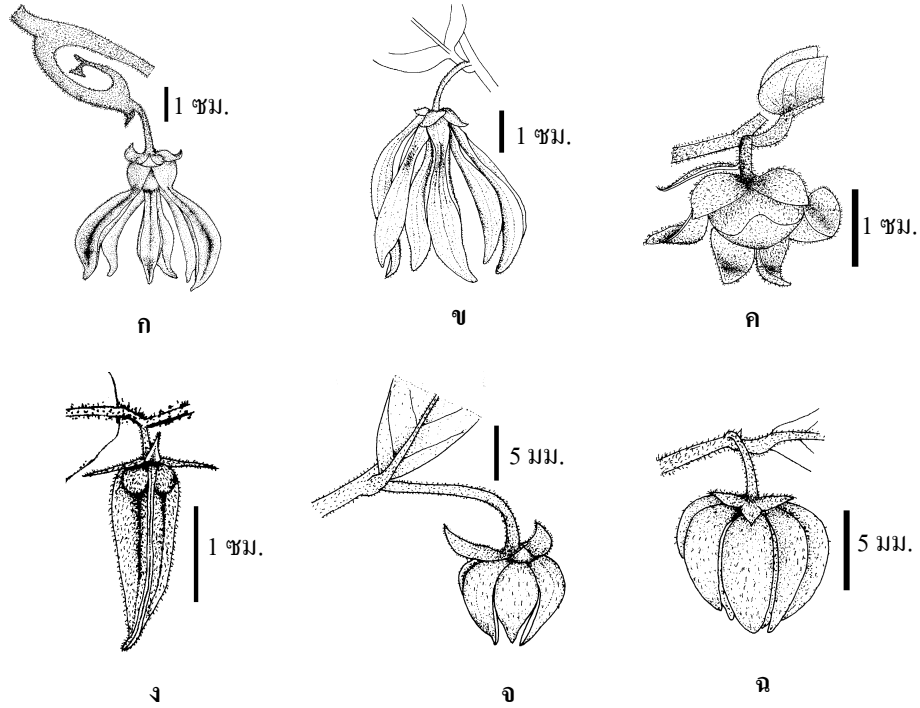
ดอก สมบูรณ์เพศ พบทั้งที่มีดอกเดี่ยว ได้แก่ สายหยุด ตึงฟ้า กะเจียน นมแมวป่า และไข่เต่า หรือเป็นช่อกระจุก สั้นๆ มี 2 – 3 ดอกย่อย ได้แก่ นมจ้าว สะแกแสง มะป่วน และสุรามิฤทธิ์ (รูปที่ 2) ดอกและช่อดอกส่วนมากพบตามซอกใบ ได้แก่ กะเจียน สายหยุด สะแกแสง นมแมวป่า ตึงฟ้า มะป่วน และสุรามิฤทธิ์ หรือพบตามกิ่งที่มีลักษณะโค้งงอเหมือนตะขอ ได้แก่ นมจ้าว เป็นต้น ก้านดอกสั้นมาก หรือไม่มีก้านดอก เช่น ตึงฟ้าและสุรามิฤทธิ์ ก้านดอกยาว 1 – 2 ซม. เช่น สะแกแสง และสายหยุด หรืออาจยาวได้ถึง 8.5 ซม. ในดอกของบางหัวหมู เป็นต้น ดอกส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางไม่เกิน 1 ซม. ได้แก่ สุรามิฤทธิ์ กะเจียน และไข่เต่า ส่วนชนิดที่มีดอกขนาดใหญ่ เฉลี่ยขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2.5 – 4.5 ซม. ได้แก่ นมจ้าว สะแกแสง และสายหยุด

กลีบเลี้ยง 3 กลีบ ขอบกลีบเรียงจรดกันในดอกตูม รูปไข่ รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม หรือรูปใบหอก กลีบดอกมี 6 กลีบ เรียงตัวเป็น 2 ชั้น ๆ ละ 3 กลีบ ยกเว้น ดิ่งฟ้าที่มีเพียงกลีบดอกชั้นนอก 3 กลีบเท่านั้น อีกทั้งกลีบดอกจะไม่แผ่ออกจากกัน แม้ว่าดอกจะบานและผสมเกสรไปแล้วก็ตาม กลีบดอกส่วนใหญ่มีลักษณะอวบหนาและแข็ง มีเพียงสะเกแสงและสายหยุดที่มีกลีบดอกแบนบาง กลีบดอกส่วนใหญ่สีเหลือง หรือสีเหลืองแกมเขียว เกสรเพศผู้มีก้านเกสรทรงกระบอกหรือแบน อับเรณู 4 พู เกิดขนานไปกับขอบของก้านเกสร อับเรณูหันออกด้านนอก แดกออกตามยาว ปลายก้านเกสรรูปโดม ปลายแหลมหรือปลายตัด เกสรเพศเมีย มีคาร์เพล (carpel) รูปแฉกกันหรือรูปไข่ ปกติมีขนนุ่มปกคลุมหนาแน่น ก้านเกสรเพศเมียสั้น ปลายยอดเกสรรูปโดมหรือแบนราบ เกสรตัวผู้หรือมีขน

ตารางที่ 1 พืชวงศ์กระดังงาที่สำรวจพบบริเวณสถานีพัฒนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าพิษณุโลก
อ. วังทอง จ. พิษณุโลก

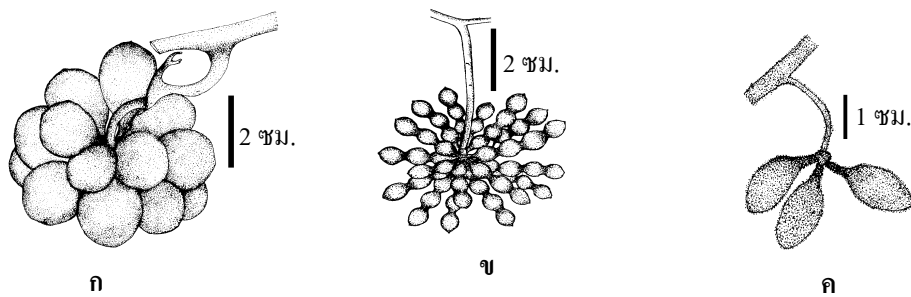
สกุล	ชนิด	ชื่อพื้นเมือง*	ลักษณะวิสัย	แหล่งที่พบ
1. <i>Artabotrys</i>	1. <i>A. harmandii</i>	นมจ้ว	ไม้เลื้อย	ป่าดิบแล้ง
2. <i>Cananga</i>	2. <i>C. latifolia</i>	สะเกแสง	ไม้ต้น	ป่าเบญจพรรณ
3. <i>Dasymaschalon</i>	3. <i>D. macrocalyx</i>	ดิ่งฟ้า	ไม้พุ่ม	ป่าดิบแล้ง
4. <i>Desmos</i>	4. <i>D. chinensis</i>	สายหยุด	ไม้เลื้อย	ป่าดิบแล้งริมลำธาร
5. <i>Ellipeiopsis</i>	5. <i>E. cherrevensis</i>	นมแมวป่า	ไม้พุ่ม	ป่าเต็งรัง
6. <i>Milium</i>	6. <i>M. velutina</i>	ขางหัวหมู	ไม้ต้น	ป่าเต็งรัง
7. <i>Mitrephora</i>	7. <i>Mitrephora</i> sp.	มะป่วน	ไม้ต้น	ป่าดิบแล้งริมลำธาร
8. <i>Polyalthia</i>	8. <i>P. cerasoides</i>	กะเจียน	ไม้ต้น	ป่าเบญจพรรณ
	9. <i>P. debilis</i>	ไข่เต่า	ไม้พุ่ม	ป่าเต็งรัง
	10. <i>P. parviflora</i>	สุรามิฤทธิ	ไม้พุ่ม	ป่าดิบแล้ง

* อ้างอิงจาก เต็ม สมิตินันท์ (2544)

รูปที่ 2 ดอกและช่อดอกของพืชวงศ์กระดังงา ก. นมจ้ว ข. สายหยุด ค. นมแมวป่า ง. ดั่งฟ้า
จ. กะเจียน ฉ. ไข่เต่า

ผล เป็นผลกลุ่ม พบทั้งที่มีผลย่อยน้อย จำนวน 2 – 5 ผล (รูปที่ 3) ได้แก่ ไข่เต่า และสุรามิฤทธิ หรือมีผลย่อยจำนวนมาก 10 – 20 (– 30) ผล ได้แก่ นมจ้ว สายหยุด นมแมวป่า และมะปวน ผลย่อยมีรูปร่างกลม รูปไข่หรือไข่กลับ ได้แก่ นมจ้ว นมแมวป่า และมะปวน หรือคอคเป็นสร้อยลูกปิด ได้แก่ ดั่งฟ้า และสายหยุด ผลอ่อนมักมีขนนุ่มปกคลุม เมื่อแก่ผลเกลี้ยง เปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีเหลือง ส้มหรือแดง เมื่อสุก เมล็ดกลมหรือแบน จำนวน 1 – 2 เมล็ดต่อผล ไปจนถึงจำนวนมาก

รูปที่ 3 ผลของพืชวงศ์กระดังงา ก. นมจ้ว ข. สายหยุด ค. ไข่เต่า

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ไม้เลื้อยเนื้อแข็ง
 2. ดอกเกิดบริเวณปลายกิ่งตั้งเป็นตะขอ กลีบดอกอวบหนา แข็ง **1. Artabostrys harmandii**
 2. ดอกเกิดตามซอกใบ กลีบดอกแบน บาง **4. Desmos chinensis**
1. ไม้ต้นหรือไม้พุ่ม
 3. กลีบดอก 3 กลีบ เมื่อดอกบานกลีบดอกไม่แยกออกจากกัน **3. Dasymachalon macrocalyx**
 3. กลีบดอก 6 กลีบ เมื่อดอกบานกลีบดอกแผ่แยกออกจากกัน
 4. ไม้ต้น สูงมากกว่า 5 เมตร
 5. ดอกบานมีก้านดอกยาวมากกว่า 4 ซม. **6. Miliusa velutina**
 5. ดอกบานมีก้านดอกสั้น หรือยาวไม่เกิน 3 ซม.
 6. ดอกเกิดบริเวณซอกใบ **8. Polyalthia cerasoides**
 6. ดอกเกิดบริเวณตรงข้ามใบ
 7. ใบรูปใบหอกแกมขอบขนาน เนื้อใบหนาแข็งคล้ายแผ่นหนัง **7. Mitrephora sp.**
 7. ใบรูปไข่กลับถึงไข่กว้าง เนื้อใบบาง **2. Cananga latifolia**
 4. ไม้พุ่มสูงไม่เกิน 2.5 เมตร
 7. กลีบดอกทั้งสองชั้นมีปลายกลีบพับแอนออกด้านนอก หรือโค้งขึ้นด้านบน **5. Ellipeiopsis cherreensis**
 7. กลีบดอกทั้งสองชั้นมีปลายกลีบงอรั้งเข้าหาจุดศูนย์กลางของดอก
 8. ใบรูปไข่กลับ หรือใบหอกกลับ ก้านดอกยาวมากกว่า 5 มม. **9. Polyalthia debilis**
 8. ใบรูปใบหอกแกมขอบขนาน ก้านดอกสั้นมาก ยาวไม่เกิน 2.5 มม. **10. Polyalthia parviflora**

1. *Artabotrys harmandii* Finet & Gagnep., Bull. Soc. Bot. France 53 Mem. 4 : 102. 1906 ; Craib, Fl. Siam. 1: 34. 1925 . (รูปที่ 4)

ไม้เถาเนื้อแข็ง เลื้อยพันต้นไม้อื่น ขาวได้ถึง 10 – 15 เมตร บริเวณโคนต้นมักมีหนามแข็ง แหลม กิ่งและใบอ่อนมีขนละเอียดสีน้ำตาลปกคลุม กิ่งและใบแก่เกลี้ยง ใบ รูปรีหรือรีแกมขอบขนาน ขาว 10 – 16(–20) ซม. กว้าง 4 – 9 ซม. โคนใบสอบเรียวคล้ายรูปลิ้ม ปลายใบแหลมหรือยาวเป็นติ่งแหลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวเข้ม มีกลิ่นฉุน ก้านใบยาว 0.6 – 1 ซม. ดอก เกิดเป็นช่อกระจุกสั้น 2 – 3 ดอก บริเวณกิ่งที่แบนและโค้งงอคล้ายตะขอ ก้านดอกยาว 1.2 – 2 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลางดอกบาน 3.5 – 5 ซม. กลีบเลี้ยงสีเขียวเข้ม ติดทน รูปไข่ถึงไข่กว้าง ยาว 5 – 8 มม. กว้าง 8 – 10 มม. โคนกลีบพองออกเป็นแฉ่ง ปลายกลีบแหลมโค้งงอขึ้นด้านบน มีขนสั้นละเอียดปกคลุมทั้งสองด้าน กลีบดอกอวบหนา มีขนสั้นละเอียดปกคลุมทั้งสองด้าน สีเขียวอ่อนหรือเขียวเข้ม เปลี่ยนเป็นสีเหลืองเมื่อดอกบาน มีกลิ่นหอมแรง กลีบดอกทั้งสองชั้น มีขอบกลีบพับแอ่นออกด้านนอก ลักษณะคล้ายรูปท้องเรือ ปลายกลีบโค้งเข้าด้านใน กลีบดอกชั้นนอกรูปรีหรือรีแกมขอบขนาน ยาว 3 – 4 ซม. กว้าง 1.2 – 2 ซม. ปลายกลีบแหลม กลีบดอกชั้นใน รูปรีหรือรีแกมรูปใบหอกกลับ ยาว 3 – 3.5 ซม. กว้าง 1 – 1.5 ซม. ปลายกลีบเป็นติ่งแหลม โคนกลีบพองออกเป็นกระเปาะ ปิดส่วนเกสรเพศผู้และเพศเมียไว้ภายใน เกสรเพศผู้จำนวนมาก ประมาณ 50 – 60 อัน ก้านเกสรอวบแข็ง รูปขอบขนาน ยาว 2.5 – 3 มม. กว้าง 0.7 – 1 มม. ปลายกลีบรูปโดมสามเหลี่ยม อับเรณูสีเหลืองอ่อน รูปแถบเกิดติดตลอดความยาวของก้านเกสร ยาว 1.5 – 1.8 มม. เกสรเพศเมียมีคาร์เพลประมาณ 12 – 20 อัน สีเขียวเข้ม ยาว 5 – 5.5 มม. รังไข่เกลี้ยง รูปแจกันหรือทรงกระบอก ยาว 2 – 3 มม กว้าง 0.8 – 1 มม. ยอดเสลดตัวเมียเรียวยาว มีขนละเอียดปกคลุมตลอดความยาว ผล เกิดเป็นช่อกระจุกแน่น มีผลย่อย 8 – 20 ผล รูปไข่กลับ ยาว 3 – 4 ซม กว้าง 2 – 3 ซม. ปลายผลมนหรือกลม เปลือกเรียบ เกลี้ยง ผลอ่อนสีเขียวอ่อนถึงเขียวเข้ม เปลี่ยนเป็นสีเหลืองและสีดำเมื่อสุก ก้านผลย่อยอวบหนา ยาว 0.6 – 1 ซม. มี 2 เมล็ดต่อหนึ่งผลย่อย

การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงใต้

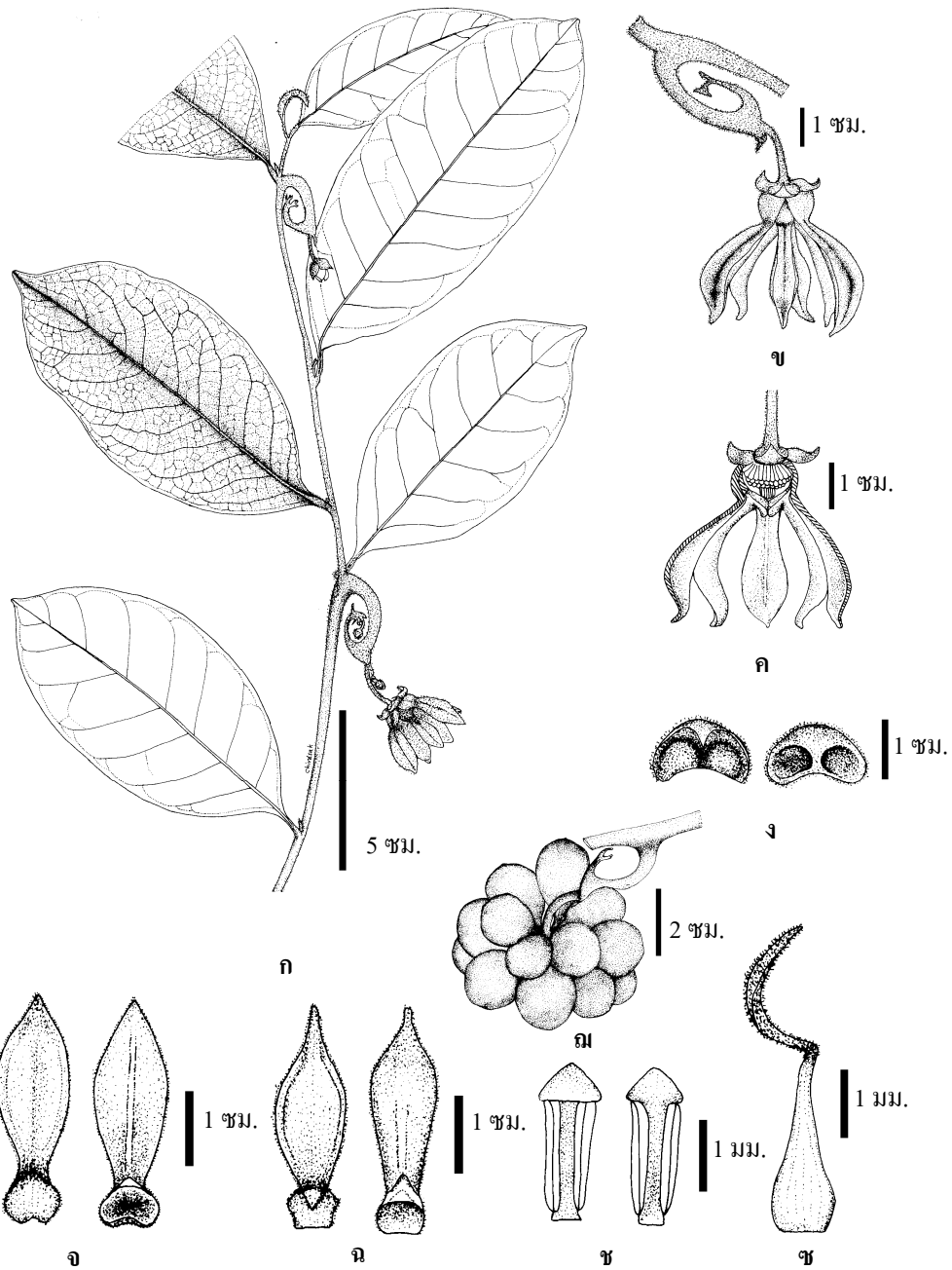
เขตการกระจายพันธุ์: ไทย และภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา: พบในป่าดิบแล้งบริเวณริมลำธาร บริเวณที่ราบหรือเนินเขา ระดับความสูง 100 – 200 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน ผลแก่ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง: นมจ้ว (สุรินทร์)

การใช้ประโยชน์: ปลูกเป็นไม้ประดับเลื้อยพันซุ้ม เนื่องจากมีดอกหอม มีการปลูกอยู่ตามวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ปียะ เฉลิมกลิ่น, 2544) รากหรือลำต้น บำรุงน้ำนมขณะอยู่ไฟ เนื้อไม้ แกะไขกลับ ไขช้ำ ผล แกะฝืนคันตามตัว และแก้โรคผิวหนัง (พงษ์ศักดิ์ พลเสนา, 2550)

พรรณไม้อ้างอิง: *C. Thapyai* 580, 581, 582, 588 (PNU); *Dee* 431 (BK); *J.F. Maxwell* 74-278 (BK); *N. Koonkhunthod* 157 (BKF).

รูปที่ 4 นมจ้ว (*Artabotrys harmandii* Finet & Gagnep.)

ก. กิ่ง ใบ และช่อดอก ข. ช่อดอก ค. ดอกผ่าตามยาว ง. กลีบเลี้ยง จ. กลีบดอกชั้นนอก
 ฉ. กลีบดอกชั้นใน ช. เกสรเพศผู้ ซ. เกสรเพศเมีย ฅ. ผล
 (ก-ซ. จาก C. Thapyai 582; ซ. จาก C. Thapyai 588)

2. *Cananga latifolia* (Hook.f. & Thomson) Finet & Gagnep., Bull. Soc. Bot. France 53 Mem. 4: 84. 1906; J. Sinclair, Gard. Bull. Straits Settlements. 14: 326. 1955 (รูปที่ 5)

ไม้ต้น ลำต้นเปลาตรง สูงได้ถึง 25 เมตร เปลือกเรียบหรือแตกเป็นแผ่นเล็ก สีเทา ลำต้นและกิ่งอ่อนสีเขียวเข้ม มีขนสั้นหนานุ่มปกคลุม ใบ รูปไข่กลับถึงไข่กว้าง ยาว 8 – 14 (- 18) ซม. กว้าง 5 – 13 ซม. โคนใบเว้าตื้นหรือกลมมน ปลายใบแหลมจนถึงเป็นติ่งแหลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย แผ่นใบมีขนปกคลุมทั้งสองด้าน แต่หนาแน่นมากกว่าทางด้านท้องใบ โดยเฉพาะตามเส้นกลางใบและเส้นแขนงใบ ก้านใบยาว 1 – 1.5 ซม. ดอกเดี่ยวหรือเกิดเป็นช่อกระจุก จำนวน 2 – 3 ดอก สีเขียวถึงสีเขียวแกมเหลือง ทุกส่วนมีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่น ก้านดอกยาว 1.5 – 2 ซม. มีใบประดับรูปใบหอก 1 อัน ยาว 1 – 1.8 ซม. กลีบเลี้ยงติดทน รูปสามเหลี่ยม ยาว 10 – 12 มม. กว้าง 8 – 10 มม. ปลายแหลมโค้งเข้าหาก้านดอก กลีบดอกทั้งสองชั้นมีลักษณะเป็นแผ่นแบน แต่ละกลีบมีเส้นตามยาว 5 – 7 เส้น กลีบดอกชั้นนอกรูปไข่กลับ ยาว (2-)3.5 – 5.5 ซม. กว้าง 0.8 – 1.7 ซม. กลีบดอกชั้นใน รูปไข่กลับ ยาว 2.5 – 5 ซม. กว้าง 0.7 – 1.5 ซม. เกสรเพศผู้ รูปขอบขนาน ยาว 3 – 3.5 มม. ปลายก้านรูปไข่ อับเรณูรูปแถบเกิดแนบติดกับก้านเกสร เกสรเพศเมียมีคาร์เพลรูปทรงกระบอก ยาว 4.5 – 5 มม. กว้าง 0.5 – 1 มม. รังไข่รูปแกมก้น ยาว 2 – 3 มม. มีขนสั้นๆ ปกคลุม ยอดเกสรเพศเมียปลายตัด มีขนประปราย แต่ละคาร์เพลมีออวูลจำนวน 3 – 5 อัน เรียงติดทางด้านข้างของรังไข่ ผลกลุ่ม เกิดเป็นช่อกระจุกแน่น ผลย่อยจำนวน 8 – 18 ผล รูปทรงกลมแกมรูปไข่ ปลายมน ผลอ่อนสีเขียว มีขนสั้นๆ ปกคลุม เมื่อแก่ผลเกลี้ยง แต่ละผลย่อยมี 3 – 5 เมล็ด

การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย พบทั่วประเทศ

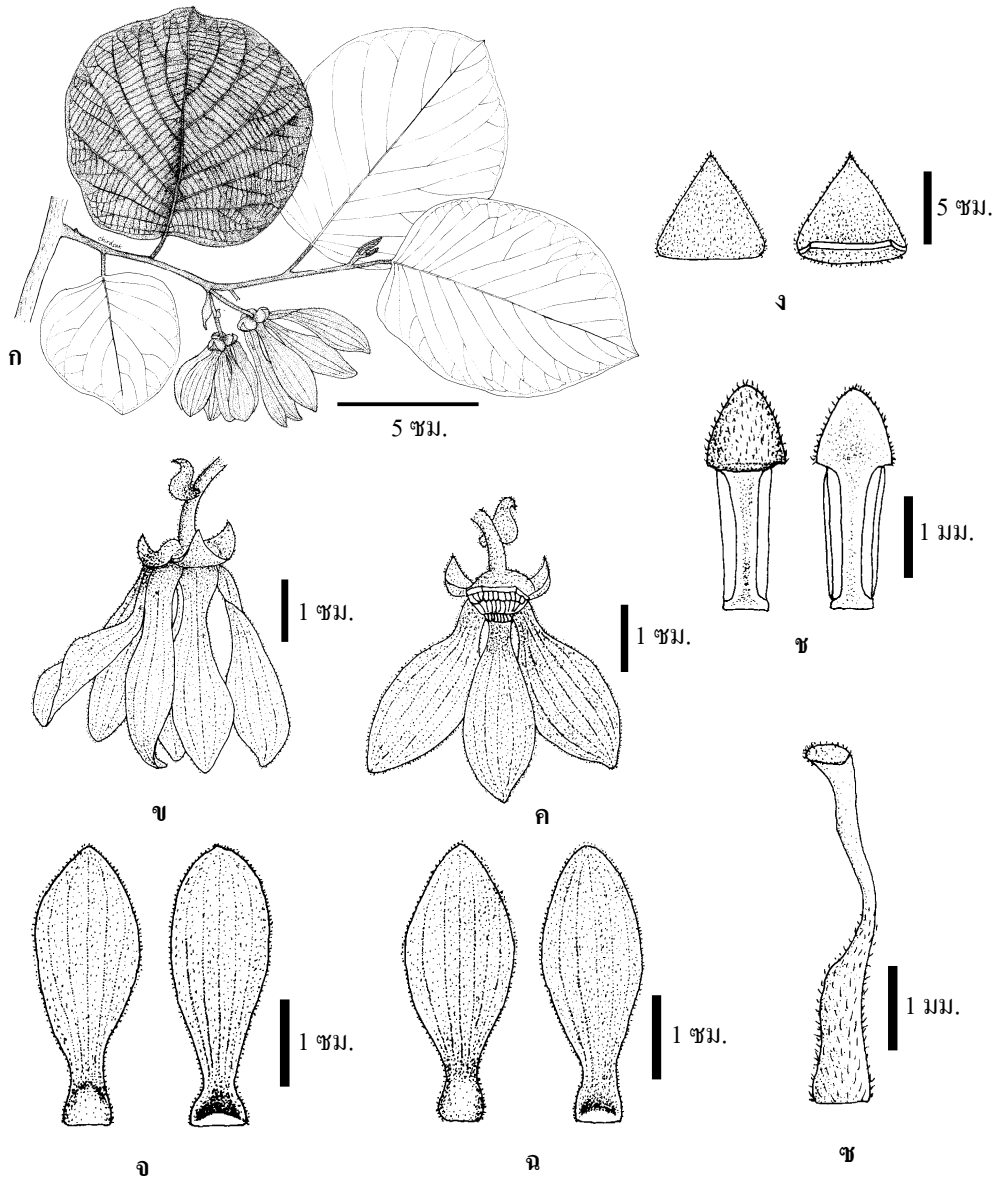
เขตการกระจายพันธุ์ ไทย ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมลายูและเกาะชวา

นิเวศวิทยา พบเจริญทั่วไปในป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณ ในระดับความสูง 120 – 200 เมตร ผลัดใบระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคม ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม ผลแก่ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง: สะแกแสง (ภาคกลาง); แก้วโป่ง, งุ่นสะบันงา (เชียงใหม่) แกนแซง (อุตรดิตถ์); แคนแสง (จันทบุรี); แดงแสง (ชัยภูมิ, ขอนแก่น); เนา (ภาคเหนือ); เฝิง (เพชรบูรณ์); ทำอาว, ทำฮอก (นครราชสีมา); ราบ (สุราษฎร์ธานี)

การใช้ประโยชน์: เนื้อไม้สีเทา เลียนตรง อ่อน เนื้อหยาบปานกลาง เลื่อย ผ่า ไซกบ ตบแต่งง่าย นิยมทำลึงใต้ของ หีบ รองเท้าไม้ แบบเทศอนกริตใช้ทำ ของเด็กเล่น กระดานไม้แบบ และเสาเข็ม **ราก** และแก่นไม้ มีรสเบื่อเมา แก้ไข้เซื่องซึม และถอนพิษไข้ **แก่นไม้** แก้โรคผิวหนังคัน กากเกลืออ่อน แก้ น้ำเหลืองเสีย มวนรวมกับใบยาสูบ แก้วริดสีดวงจมูก **ใบ** รักษาบาดแผลเรื้อรัง แก้พิษไข้ (พงษ์ศักดิ์ พลเสนา, 2550)

พรรณไม้อ้างอิง: *C. Thapyai* 593 (PNU); *J.F. Maxwell* 74-222 (BKF); *Nai Noe* 152 (BK);
Phengklay et al., 13661 (BKF); *T. Schimizu et al.*, T-26892 (BKF)

รูปที่ 5 สะแกแสง (*Cananga latifolia* (Hook.f. & Thomson) Finet & Gagnep.)

ก. กิ่ง ใบและช่อดอก ข. ดอก ค. ดอกผ่าตามยาว ง. กลีบเลี้ยง

จ. กลีบดอกชั้นนอก ฉ. กลีบดอกชั้นใน ช. เกสรเพศผู้ ซ. เกสรเพศเมีย

(จาก *C. Thapyai* 593)

3. *Dasymaschalon macrocalyx* Finet & Gagnep., Bull. Soc. Bot. France 53 Mem. 4 : 144. 1906.

(รูปที่ 6)

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1.5 เมตร แตกกิ่งก้านจำนวนมาก ลำต้นและกิ่งอ่อนมีขนยาวสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ใบรูปขอบขนาน หรือรูปใบหอกกลับแกมขอบขนาน ยาว 6 – 12 ซม. กว้าง 2.5 – 4.5 ซม. โคนใบมนหรือเว้าตื้นๆ ปลายใบเป็นติ่งแหลม ขอบใบเรียบแต่มีกึ่งอู๋ลงไปทางผิวใบด้านล่าง แผ่นใบบาง มีขนปกคลุมหนาแน่นทั้งสองด้าน โดยเฉพาะบริเวณเส้นกลางใบและเส้นแขนงใบทางด้านล่าง ผิวใบด้านบนสีเขียวถึงเขียวเข้ม ด้านล่างสีเขียวอมฟ้า ก้านใบยาว 2 – 5 มม. ดอกเดี่ยว เกิดตามซอกใบใกล้ปลายยอด ทุกส่วนมีขนปกคลุมหนาแน่น ก้านดอกทรงกระบอก ยาว 5 – 7 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียวอมเหลือง รูปใบหอกแกมสามเหลี่ยม ยาว 6 – 8 มม. กว้าง 2 – 3 มม. ปลายกลีบแหลม เนื้อกลีบบาง เมื่อดอกบานกลีบเลี้ยงเพื่อออกทำมุมเกือบตั้งฉากกับก้านดอก กลีบดอกชั้นนอก 3 กลีบ ไม่มีกลีบดอกชั้นใน รูปใบหอก ยาว 18 – 20 มม. กว้าง 6 – 7 มม. สีชมพูอมแดง โคนกลีบสีเขียวอมเขียว พองออกเป็นกระเปาะ คลุมเกสรเพศผู้และเกสรเพศเมียไว้ ขอบกลีบจรดติดกันแน่นตลอดความยาว และพับกระดกขึ้นเป็นสัน ทำให้บริเวณตอนกลางกลีบเป็นร่องคล้ายกับรางน้ำ เกสรเพศผู้สีเหลืองอ่อน รูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.5 – 2 มม. ปลายก้านมนโค้งเข้าด้านใน อับเรณูรูปแถบ ติดตามความยาวของก้านเกสร เกสรเพศเมีย มีคาร์เพลจำนวน 5 – 10 อัน รูปทรงกระบอก ยาวประมาณ 1.5 – 2 มม. รังไข่รูปแจกัน ยาว 0.5 – 1 มม. มีขนสั้นปกคลุม ยอดเกสรเพศเมียกลมมน เกือบถึง ผลเกิดเป็นกลุ่ม จำนวน 5 – 8 ผลย่อย ทรงกระบอก ยาว 0.7 – 1.5 ซม. คอดก้นคล้ายสร้อยลูกปัด ปลายผลเป็นติ่งแหลม ผลอ่อนสีเขียวและมีขนปกคลุมหนาแน่น เมื่อผลแก่ กลีบเลี้ยง สีเขียวอมฟ้า แต่ละผลย่อยมีเมล็ด จำนวน 1 – 3 เมล็ด

การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย: ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

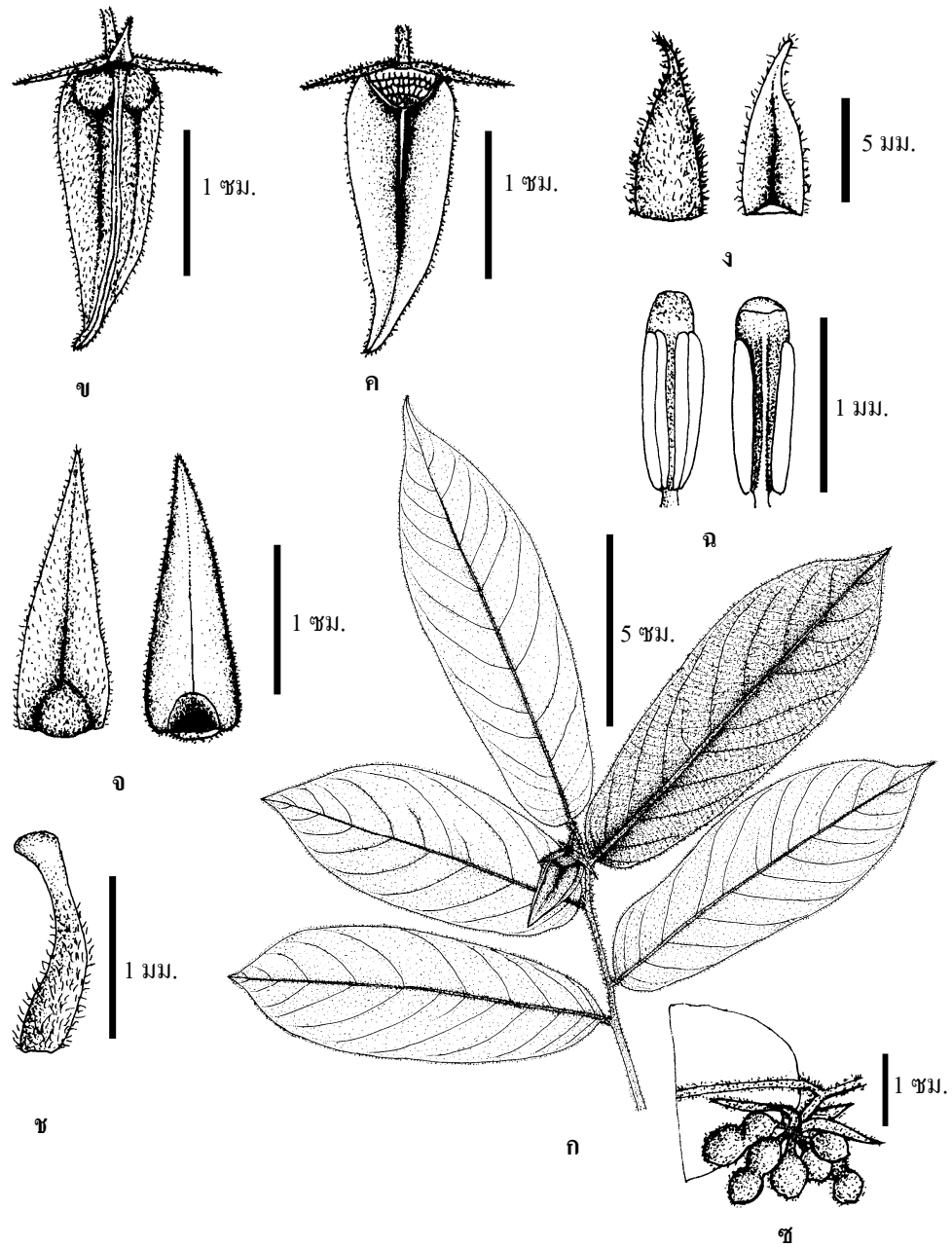
เขตการกระจายพันธุ์: ไทยและภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา: ป่าดิบแล้ง บริเวณเชิงเขา ในระดับความสูง 150 – 200 เมตร ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือน กรกฎาคม ผลแก่ระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

ชื่อพื้นเมือง: ตึงฟ้า (ตะวันออกเฉียงเหนือ)

การใช้ประโยชน์: ยังไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์ แต่มีศักยภาพในการนำมาปลูกเป็นไม้ประดับได้ เนื่องจากผิวใบทางด้านล่างมีสีฟ้าสวย และดอกมีรูปทรงที่แปลกตา

พรรณไม้อ้างอิง: *C. Thapyai* 606 (PNU).

รูปที่ 6 ดิ่งฟ้า (*Dasyaschalon macrocalyx* Finet & Gagnep.)

ก. กิ่ง ใบและดอก ข. ดอกด้านข้าง ค. ดอกผ่าตามยาวแสดงเกสรเพศผู้และเพศเมีย
 ง. กลีบเลี้ยง จ. กลีบดอกชั้นนอก ฉ. เกสรเพศผู้ ช. เกสรเพศเมีย ซ. ผล
 (จาก C. Thapyai 606)

4. *Desmos chinensis* Lour., Fl. Cochinch.: 352. 1790; Craib, Fl. Siam. 1: 37. 1925; J. Sinclair, Gard. Bull. Straits Settlement. 14: 266. 1955; Backer & Bakh. f., Fl. Jav. 1: 106. 1963; Ridl., Fl. Malay. Penins. 1: 46. 1912. (รูปที่ 7)

ไม้เถาเนื้อแข็ง ยาวได้ถึง 15 เมตร ลำต้นแตกกิ่งก้านจำนวนมาก เปลือกมีช่องอากาศเป็นจุดประสีขาว กิ่งอ่อนมีขนสั้นปกคลุมหนาแน่น ใบ รูปใบหอกกลับแกมขอบขนาน ยาว (3.5 –)4.5 – 14 ซม. กว้าง (2 –)3 – 5.5 ซม. ปลายใบแหลมหรือมน โคนใบมนหรือเป็นรูปลิ้ม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย แผ่นใบบาง แต่เหนียว ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างสีขาวนวล มีขนสั้นนุ่มปกคลุมประปรายบริเวณเส้นกลางใบและเส้นแขนงใบ ก้านใบยาวประมาณ 4 – 7 มม. ดอกเดี่ยว เกิดบริเวณซอกใบหรือเหนือซอกใบ ทุกส่วนมีขนนุ่มปกคลุม ก่อนดอกบานสีเขียวอ่อน เมื่อบานเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอมเขียว มีกลิ่นหอม ก้านดอกเรียวเล็ก ยาวประมาณ 1 ซม. กลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ยาว 5 – 6 มม. กว้าง 3 – 4 มม. ปลายแหลม กลีบดอกแผ่แบน บาง ขอบกลีบดอกทั้งสองชั้นมักบิดพลิ้วเป็นคลื่นหรือพับออกด้านนอก ปลายกลีบหู่ โคนกลีบเรียวสอบแคบ พองออกเป็นกระเปาะปิดส่วนเกสรทั้งสองเพศไว้ภายใน กลีบดอกชั้นนอก รูปไข่กลับแกมขอบขนาน ยาว 4 – 4.6 ซม. กว้าง 1 – 1.5 ซม. กลีบดอกชั้นในรูปรีแกมรูปใบหอกกลับ ยาว 3.5 – 4 ซม. กว้าง 0.8 – 1 ซม. เกสรเพศผู้ประมาณ 80 – 150 อัน รูปร่างทรงกระบอกสั้น ยาว 0.5 – 1 มม. กว้าง 0.2 – 0.5 มม. ปลายกลมมน อับเรณูรูปขอบขนาน เกสรเพศเมียมีคาร์เพลประมาณ 30 – 50 อัน รูปทรงกระบอก ยาว 1.5 – 2 มม. กว้าง 0.3 – 0.5 มม. มีขนสั้น ๆ ปกคลุมหนาแน่น ยอดเกสรเพศเมียรูปเกือกม้า เกือบถึง แต่ละรังไข่มีออวุล 4 – 5 อัน ผลเกิดเป็นช่อกระจุกแน่น จำนวน 20 – 30 ผลย่อย คอดกึ่งตามยาวระหว่างเมล็ด คล้ายสร้อยลูกปัด ยาว 1.5 – 4 ซม. กว้าง 5 – 7 มม. ปลายผลเป็นติ่งแหลม ผลอ่อนสีเขียวเข้ม มีขนสั้นนุ่มประปราย ผลแก่สีม่วงดำ เกือบถึง มี 2 – 4(–5) เมล็ดต่อผลย่อย

การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย: พบกระจายพันธุ์ทั่วทุกภาคของประเทศ

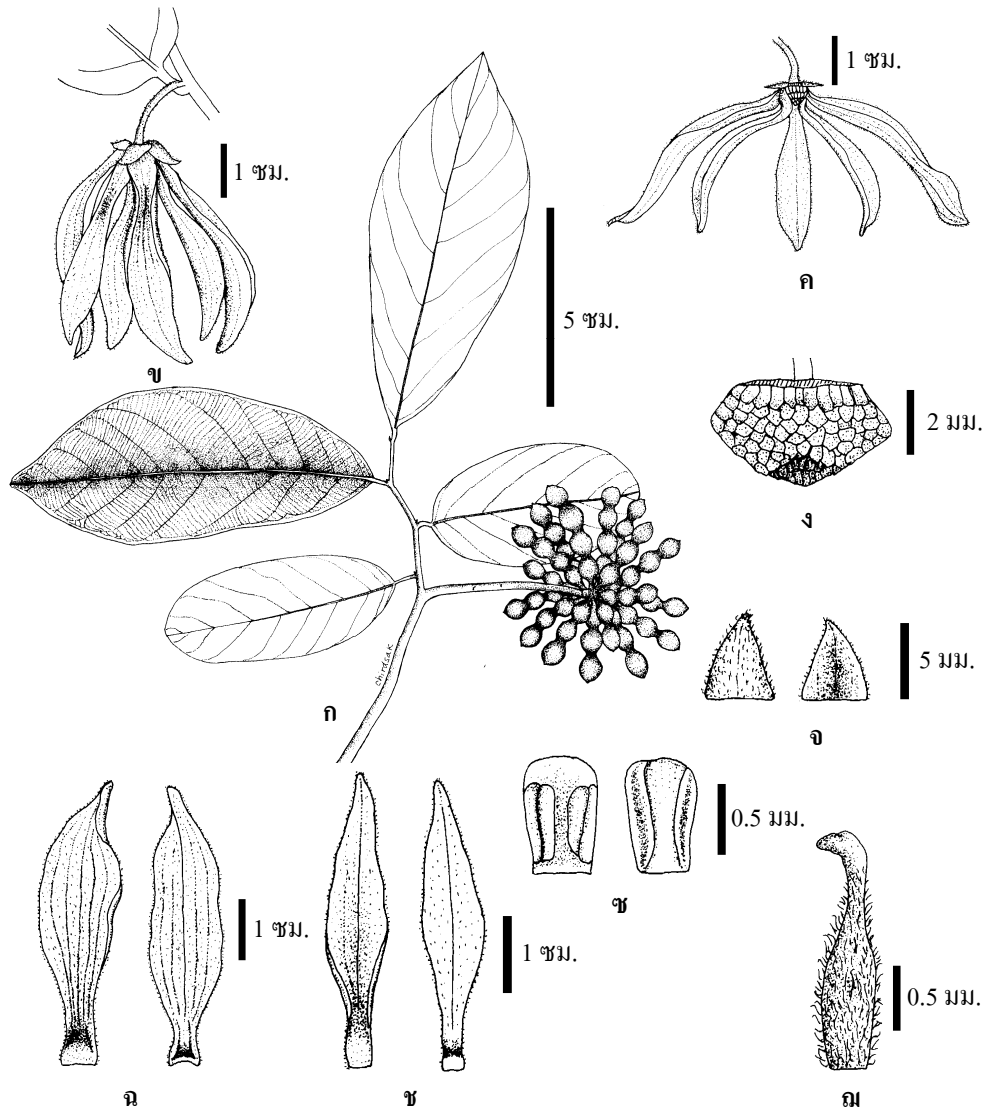
เขตการกระจายพันธุ์: พบกระจายพันธุ์จากเทือกเขาหิมาลัย พม่า ไทย จนถึงภูมิภาคอินโดจีน และมาเลเซีย

นิเวศวิทยา: พบเจริญบริเวณที่เปิดโล่ง ริมน้ำธารในป่าดิบแล้ง ระดับความสูง 100 – 200 เมตร ดอกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ผลแก่ระหว่างเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง: สายหยุด, สาวหยุด (ภาคกลาง, ภาคใต้); ก๊วยเครือ (สระบุรี); เครือเขาเกลบ (เลย); เสดาเพชร (สุราษฎร์ธานี)

การใช้ประโยชน์: นิยมปลูกเป็นไม้ประดับเลื้อยพันซุ้ม ดอกมีกลิ่นหอม ราก แก้บิด แก้ปวดเมื่อย รากและลำต้น ใช้ยาอบรักษาอาการติดยาเสพติด ดอก ใช้ยาหอมบำรุงหัวใจ แก้ไข้ แก้ลมวิงเวียน (พงษ์ศักดิ์ พลเสนา, 2550)

พรรณไม้อ้างอิง: *C. Thapyai* 597, 616 (PNU); *D.J. Collins* 1001, 1731 (BK); *Kessler & Phonsena* 3229 (BKF); *N. Koonkhunthod* 50, 128 (BKF); *Pooma et al.*, 3762 (BKF)

รูปที่ 7 สายหยุด (*Desmos chinensis* Lour.)

ก. กิ่ง ใบ และผล ข. ดอก ค-ง. ดอกผ่าตามยาวแสดงเกสรเพศผู้และเกสรเพศเมีย
 จ. กลีบเลี้ยง ฉ. กลีบดอกชั้นนอก ช. กลีบดอกชั้นใน ฌ. เกสรเพศผู้
 ณ. เกสรเพศเมีย (ก. จาก C. Thapyai 597, ข-ณ. จาก C. Thapyai 616)

5. *Elliptiopsis cherreensis* (Pierre ex Finet & Gagnep.) R. E. Fr., Ark. Bot. 3 : 41. 1953 (รูปที่ 8)

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงประมาณ 80 – 150 ซม. แตกกิ่งระดับต่ำเป็นทรงพุ่มเตี้ย เปลือกสีน้ำตาลมีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่นโดยเฉพาะกิ่งอ่อน ใบ รูปไข่แกมขอบขนาน ยาว 5 – 15 ซม. กว้าง 3.5 – 7.5 ซม. ปลายใบแหลมหรือเป็นติ่งสั้น ๆ โคนใบเว้าตื้น ขอบใบเรียบ แผ่นใบอวบน้ำ มีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่นทั้งสองด้าน โดยเฉพาะบริเวณเส้นใบทางด้านล่าง ผิวใบด้านบนสีเขียว ก้านใบ ยาว 5 – 11 มม. ดอกเดี่ยว เกิดตามซอกใบใกล้ปลายยอด มีใบประดับสีเขียว 1 อัน รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ก้านดอกยาว 0.4 – 1 ซม. มีขนละเอียดสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ดอกตูมสีเขียวอ่อน เมื่อบานเปลี่ยนเป็นสีเหลืองสด ทุกส่วนมีขนละเอียดสีขาวปกคลุม กลีบเลี้ยงสีเขียว รูปไข่ ยาว 6 – 7 มม. กว้าง 7 – 9 มม. ปลายกลีบหยักตื้นเป็น 3 แฉก กลีบดอกทั้งสองชั้น มีลักษณะอวบน้ำ เมื่อดอกบานปลายกลีบจะพับแอ่นขึ้นหาก้านดอก กลีบดอกชั้นนอกรูปไข่กว้าง ยาว 14 – 16 มม. กว้าง 12 – 14 มม. กลีบดอกชั้นในรูปขอบขนาน ยาว 14 – 17 มม. กว้าง 8 – 10 มม. โคนกลีบพองออกเป็นกระเปาะห่อหุ้มเกสรทั้งสองเพศไว้ภายใน เกสรเพศผู้จำนวนมาก รูปกลมแบน ยาวประมาณ 2 มม. เกสรเพศเมียเป็นรูปสามเหลี่ยมมน โคนเข้าหาจุดศูนย์กลางดอก อับเรณูติดอยู่ตอนกลางก้านที่มีลักษณะเป็นแฉงตื้น ๆ ยาว 1 – 1.5 มม. เกสรเพศเมียมีคาร์เพลลสีเหลือง รูปทรงกระบอก ยาว 2.5 – 3 มม. มีขนปกคลุมยอดเกสรเพศเมียปลายตัดเฉียง ผลเกิดเป็นช่อกระจุกตั้งขึ้น จำนวน 7 – 18 ผลย่อย ก้านช่อผลยาวประมาณ 1 ซม. ผลย่อย รูปไข่ ยาว 0.5 – 12 มม. กว้าง 4 – 6 มม. ผลอ่อนสีเขียวเข้ม มีขนละเอียดนุ่มปกคลุม เมื่อสุกเปลี่ยนเป็นสีแดง

การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย: ทั่วประเทศ ยกเว้นภาคใต้

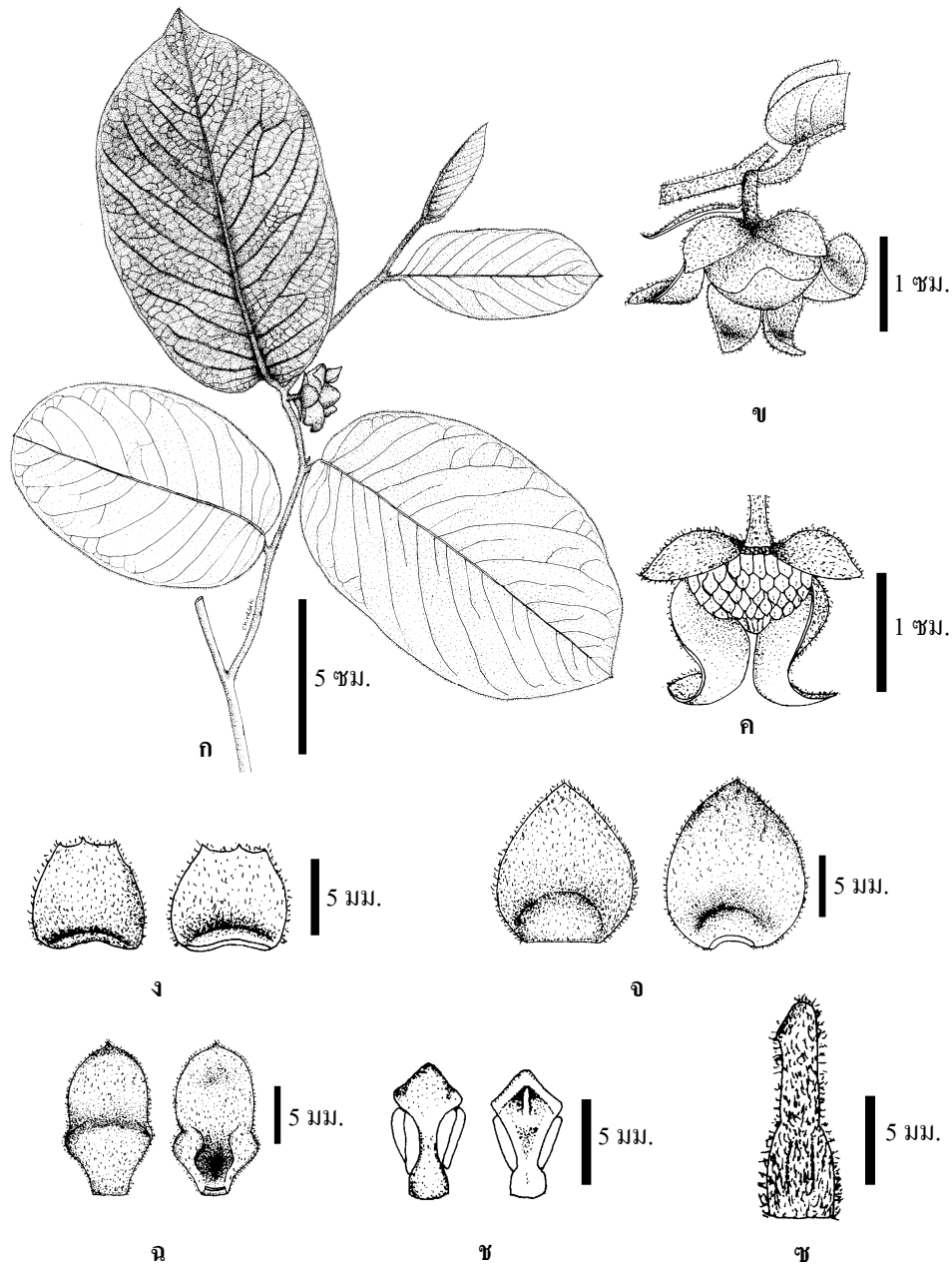
เขตการกระจายพันธุ์: อินเดีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นิเวศวิทยา: พบเจริญตามพื้นที่เปิดโล่งในป่าเต็งรัง ดินเป็นดินลูกรัง ในระดับความสูง 60 – 100 เมตร ออกดอกระหว่างเดือนเดือนเมษายนถึงกรกฎาคม ผลแก่ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง: นมแมวป่า (ภาคเหนือ); พีเขา, พีพาน้อย (นครพนม)

การใช้ประโยชน์: ปลูกเป็นพืชสมุนไพรและไม้ประดับ (ปิยะ เฉลิมกลิ่น, 2544)

พรรณไม้อ้างอิง: *C. Thapayai* 595, 597, 605 (PNU); *J.F. Maxwell* 75-165 (BKF); *Niyomdham & Phudjaa* 5902 (BKF)

รูปที่ 8 นมแมวป่า (*Ellipeiopsis cherrevensis* (Pierre ex Finet & Gagnep.) R.E.Fr.)

ก. กิ่ง ใบ และดอก	ข. ดอกด้านข้าง	ค. ดอกผ่าตามยาว
ง. กลีบเลี้ยง	จ. กลีบดอกชั้นนอก	ฉ. กลีบดอกชั้นใน
ช. เกสรเพศผู้	ซ. เกสรเพศเมีย (จาก C. Thapyai 597)	

6. *Milium velutina* (Dunal) Hook.f. & Thomson, Fl. Ind. 1: 151. 1855; Hook. f., Fl. Brit. India 1: 87. 1872; Craib, Fl. Siam. 1: 59. 1925 (รูปที่ 9)

ไม้ต้นขนาดกลาง สูง 7 – 10 เมตร เปลือกสีน้ำตาลดำปนเทา แตกเป็นร่องตามยาวตื้น ๆ กิ่งอ่อนมีขนละเอียดสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ใบ รูปไข่หรือรูปไข่กลับ ยาว 4 – 9 ซม. กว้าง 2 – 6 ซม. โคนใบรูปกลมหรือเว้าตื้น ปลายใบมนหรือเป็นติ่งสั้นๆ ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนา มีขนละเอียดนุ่มปกคลุมหนาแน่นทั้งสองด้าน โดยเฉพาะบริเวณเส้นกลางใบและแขนงใบ ก้านใบยาว 2 – 4 มม. มีขนปกคลุมหนาแน่น ดอกเกิดเป็นช่อกระจุก 2 – 4 ดอก ตามกิ่งแก่เหนือรอยแผลใบ ปลายกิ่งหรือบริเวณซอกใบ ดอกตูมสีน้ำตาล ลักษณะเป็นก้านกลม ดอกบานห้อยลงตามแนวตั้ง ทุกส่วนมีขนปกคลุมหนาแน่น มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2.5 – 4 ซม. ก้านดอกเรียวเล็ก ยาว 4 – 8.5 ซม. กลีบเลี้ยงสีเขียว รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาว 2 – 2.5 มม. กว้าง 1 – 1.5 มม. ปลายแหลม กลีบดอกสีเขียวถึงเขียวอ่อนมีขนปกคลุมด้านนอกหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง กลีบดอกชั้นนอก รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาว 2.5 – 3 มม. กว้าง 0.5 – 1 มม. กลีบดอกชั้นในรูปไข่ ยาว 5 – 8 มม. กว้าง 4 – 7 มม. ขอบกลีบมีขนพุ่มออกด้านนอก เกสรเพศผู้ยาวประมาณ 0.5 – 1 มม. อับเรณูรูปแถบ ยาวประมาณ 0.5 มม. ปลายก้านเกสรกลมมน เกสรเพศเมีย มีคาร์เพลยาวประมาณ 10 – 15 อัน รูปแจกัน ยาว 1 – 2 มม. รังไข่มีขนปกคลุมหนาแน่น ยอดเกสรเพศเมียทรงกลม มีขนประปราย ผลเกิดเป็นช่อกระจุก ผลย่อยรูปไข่ ยาว 1.5 – 2 มม. กว้าง 1 – 1.5 มม. ปลายมน ผลอ่อนสีเขียว มีขนประปราย ผลสุกสีเหลืองอมส้ม มี 1 – 2 เมล็ดต่อผล

การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย: ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคตะวันตก

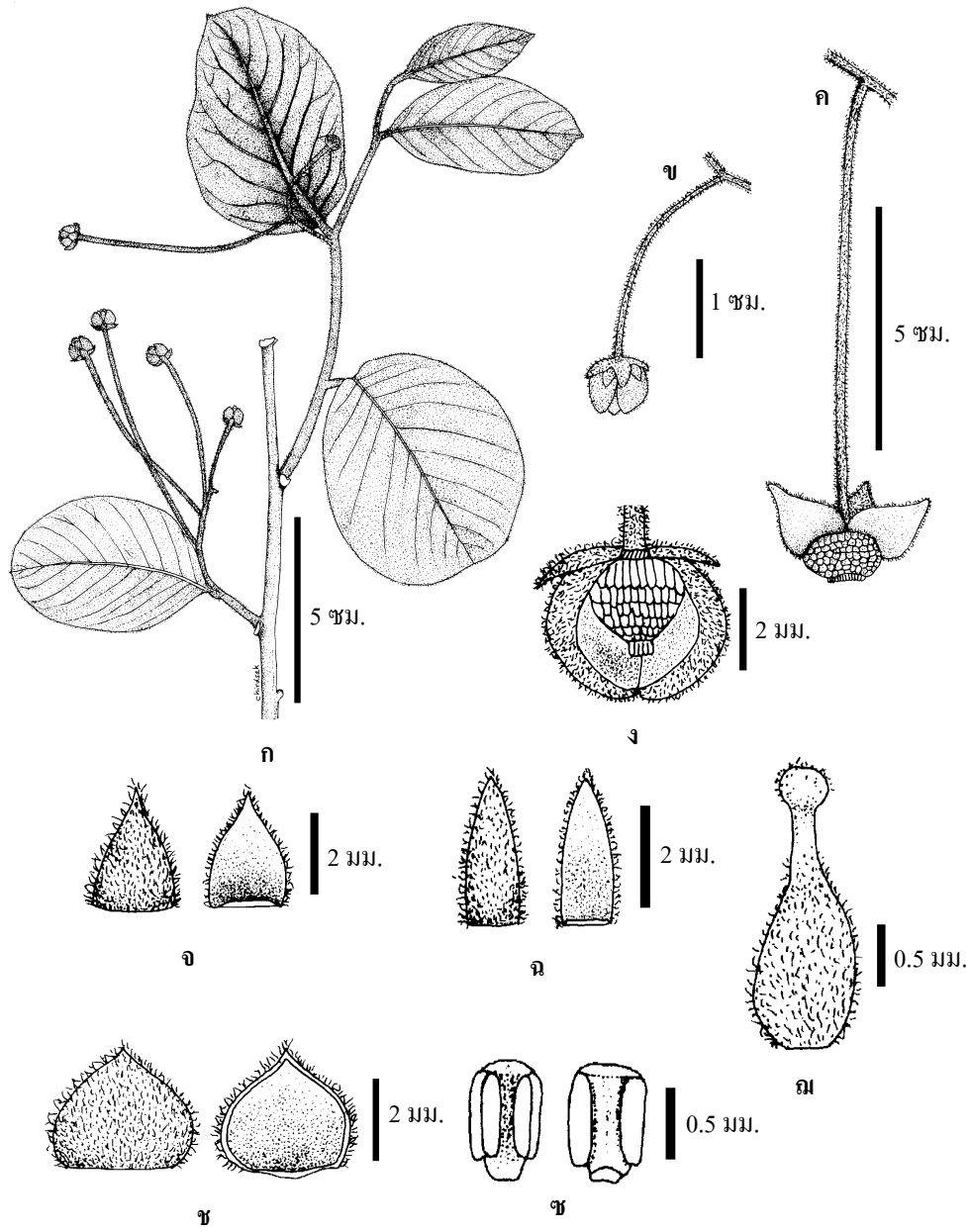
เขตการกระจายพันธุ์: อินเดีย ไทยและเวียดนาม

นิเวศวิทยา: พบเจริญตามพื้นที่เปิดโล่งในป่าเต็งรัง ดินเป็นดินลูกรัง ในระดับความสูง 60 – 100 เมตร ออกดอกระหว่างเดือนเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ ผลแก่ระหว่างเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง: โกงกาง, จอแจ (นครราชสีมา, ปราจีนบุรี); **ขางหัวหมู** (ภาคเหนือ); โจรเจ็ดนาย, หัวใจไมยราบ (ประจวบคีรีขันธ์); เต็งใบใหญ่, บังรอก, หางค่าง, หำรอก (ประจวบคีรีขันธ์, ราชบุรี); ยางโดน, สะเม้ง (ส่วย-สุรินทร์); หางรอก (พิจิตร)

การใช้ประโยชน์: ปลูกเป็นไม้ประดับ เนื้อไม้เบา นิยมทำไม้พาย (เอี่ยมพร วิสมหมาย และ ปณิธาน แก้วดวงเทียน, 2547)

พรรณไม้อ้างอิง: *C. Thapayai* 586 (PNU); *J. F. Maxwell* 75-165, 94-696 (BKF); *Kessler et al.*, 3216 (BKF); *Pooma et al.*, 4962 (BKF)

รูปที่ 9 ขางหัวหมู (*Miliusa velutina* (Dunal) Hook.f. & Thomson)

ก. กิ่ง ใบและช่อดอก ข. ดอกตูม ค. ดอกบาน ง. ดอกตูมผ่าตามยาว
 จ. กลีบเลี้ยง ฉ. กลีบดอกชั้นนอก ช. กลีบดอกชั้นใน ซ. เกสรเพศเมีย
 ฉ. เกสรเพศเมีย (จาก C. Thapyai 586)

7. *Mitrephora* sp. (รูปที่ 10)

ไม้ต้นสูงได้ถึง 10 – 15 เมตร เปลือกสีน้ำตาลดำ เรียบหรือแตกเป็นร่องตามยาวตื้น ๆ กิ่งอ่อนมีขนนุ่มสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ใบหนาแข็ง รูปใบหอกแกมขอบขนาน หรือขอบขนาน ยาว 6 – 17 ซม. กว้าง 2.8 – 9 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบมนหรือเว้าตื้น ๆ ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน มีขนประปราย ด้านล่างมีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น โดยเฉพาะบริเวณเส้นใบ แผ่นใบหนาแข็ง ก้านใบยาว 4 – 7 มม. มีขนปกคลุมหนาแน่นเหมือนแผ่นใบ ดอกเกิดเป็นช่อกระจุก 1 – 3 ดอก บริเวณตรงข้ามใบ ดอกตูมรูปไข่หรือรูปโคม เส้นผ่าศูนย์กลางดอกบาน 3 – 5 ซม. ก้านดอกยาว 1 – 2 ซม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีขนละเอียดสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น กลีบเลี้ยงรูปไข่ ยาว 4 – 6.5 มม. กว้าง 5 – 7 ซม. กลีบดอกชั้นนอกรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาว 2.3 – 2.7 ซม. กว้าง 1 – 1.5 ซม. ปลายแหลม มีขนสั้นหนานุ่มปกคลุมหนาแน่น โคนกลีบดอกด้านในเกลี้ยง กลีบดอกชั้นใน ก้านกลีบดอกโค้ง ยาว 1.5 – 2 ซม. กว้าง 1 – 1.5 ซม. เกสรเพศผู้จำนวนมาก จำนวน 80 – 100 อัน รูปขอบขนาน ยาว 1 – 1.5 มม. กว้างประมาณ 0.5 ซม. อับเรณู 4 พู หันออกด้านนอก เกสรเพศเมียมีคาร์เพลประมาณ 20 – 24 อัน ยาวประมาณ 2 มม. รังไข่รูปทรงกระบอก มีขนปกคลุมหนาแน่น ยอดเกสรเพศเมียรูปกรวย ออก 10 อัน เรียง 2 แถว ผลเกิดเป็นช่อแน่น (รูปที่ 10 ฉ) ผลย่อยอยู่ชิดกัน จำนวน 10 – 15 ผล รูปกลมรีหรือรูปไข่แกมรี ยาว 2.5 – 4 ซม. กว้าง 2 – 3 ซม. มีขนสั้นหนานุ่มคล้ายกำมะหยี่ปกคลุม ก้านผลย่อย ยาว 2 – 3 ซม. ผลสุกสีเหลือง กลิ่นหอม มีเมล็ด 3 – 7 เมล็ดต่อหนึ่งผลย่อย

การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย: ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก

เขตการกระจายพันธุ์: พม่า ไทย ลาวและกัมพูชา

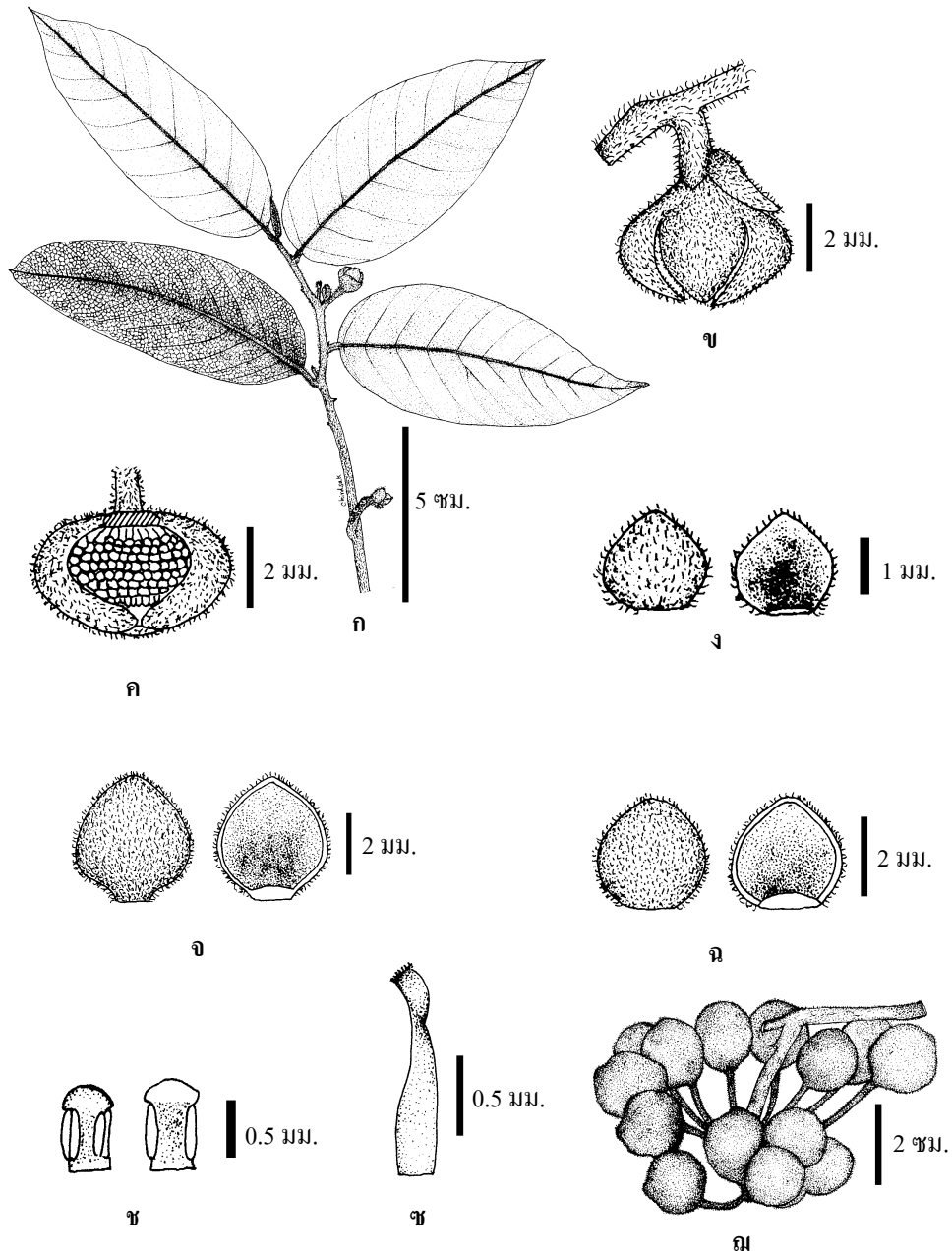
นิเวศวิทยา: พบเจริญในป่าดิบแล้ง ใกล้เคียงธาร ในระดับความสูง 120 – 200 เมตร ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ติดผลระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง: มะป่วน

การใช้ประโยชน์: ยังไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์

พรรณไม้อ้างอิง: *C. Thapyai* 590, 600, 603 (PNU)

หมายเหตุ: ยังไม่สามารถระบุชื่อชนิดได้ เนื่องจากตัวอย่างที่ศึกษาในพื้นที่ไม่พบระยะดอกบาน (พบเพียงดอกตูมและผล)

รูปที่ 10 มะป่วน (*Mitrephora* sp.)

ก. กิ่ง ใบ และดอก ข. ดอกตูม ค. ดอกตูมผ่าตามยาว ง. กลีบเลี้ยง
 จ. กลีบดอกชั้นนอก ฉ. กลีบดอกชั้นใน ช. เกสรเพศผู้ ซ. เกสรเพศเมีย
 ฌ. ผล (ก - ซ. จาก *C. Thapyai* 590; ฌ. จาก *C. Thapyai* 600)

8. *Polyalthia cerasoides* (Roxb.) Bedd., Fl. Sylv. S. India 1. 1869; Hook. f., Fl. Brit. India 1: 63. 1872; Craib, Fl. Siam 1: 41. 1925 (รูปที่ 11)

ไม้ต้น สูงได้ถึง 12 เมตร เปลือกเรียบ สีเทาดำ แตกกิ่งตั้งฉากกับลำต้น กิ่งอ่อนมีขนนุ่มละเอียดปกคลุมหนาแน่น ใบ รูปใบหอกหรือรูปใบหอกแกมขอบขนาน ยาว 5 – 19 ซม. กว้าง (1.5 –) 3 – 5 ซม. ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม โคนใบมนหรือเบี้ยวเล็กน้อย ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่น แผ่นใบค่อนข้างบาง มีขนนุ่มปกคลุมทั้งสองด้าน แต่หนาแน่นมากกว่าทางด้านล่างและตามเส้นใบ ก้านใบยาว 3 – 5 มม. มีขนปกคลุมหนาแน่น ดอกเดี่ยว หรือเป็นช่อกระจุก 2 – 3 ดอก เกิดตามซอกใบ เมื่อดอกบานมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 – 2.5 ซม. ก้านดอกเรียวยาว 1 – 2 ซม. กลีบเลี้ยงสีเขียว รูปไข่แกมสามเหลี่ยม ยาว 4 – 6.5 มม. กว้าง 3.5 – 5 มม. ปลายกลีบแฉกหรือกระดกขึ้น ด้านนอกมีขนปกคลุมหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง กลีบดอกสีเขียวซีดหรืออ่อน อวบหนา ด้านนอกมีขนประปราย ด้านในเกลี้ยง โคนกลีบโค้งเข้าหาจุดศูนย์กลางดอก ปลายกลีบแหลม ขอบกลีบจรดกันในขณะที่เป็นดอกตูมแยกออกจากกันเล็กน้อยเมื่อดอกบาน กลีบดอกชั้นนอกรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาว 5.5 – 7 มม. กว้าง 3 – 5 มม. กลีบดอกชั้นในรูปไข่แกมรี ยาว 6 – 8 มม. กว้าง 3 – 5 มม. เกสรเพศผู้จำนวนมาก รูปทรงกระบอก ยาว 1 – 1.5 มม. ปลายตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยม อับเรณูหันออกด้านนอก สีครีม เกสรเพศเมีย มีคาร์เพลประมาณ 20 – 30 อัน รูปทรงกระบอก ยาว 1.5 – 2 มม. รังไข่มีขนปกคลุมประปราย ปลายยอดเกสรเพศเมียรูปไข่ เกลี้ยง ผลเกิดเป็นช่อโปร่ง มีผลย่อย 10 – 20 ผล ก้านผลย่อยเรียวยาว ยาวประมาณ 1.5 – 2.2 ซม. ผลย่อยทรงกลม ผลอ่อนสีเขียว เมื่อสุกสีแดงสด มี 1 เมล็ดต่อผลย่อย

การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย: พบกระจายพันธุ์ทั่วประเทศ ยกเว้นภาคใต้ พบมากทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

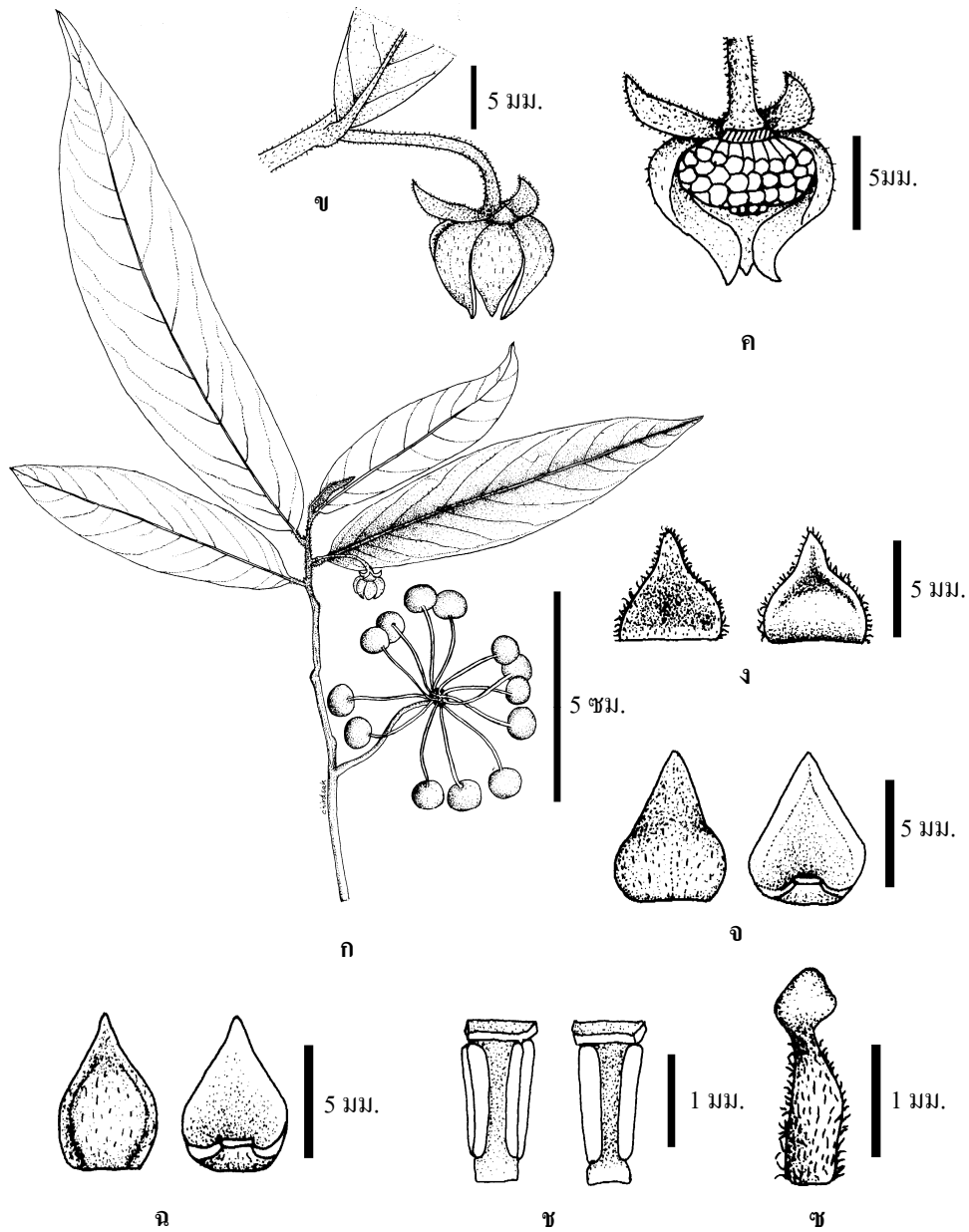
เขตการกระจายพันธุ์: อินเดีย พม่า ไทย และภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา: พบเจริญในป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้ง ในระดับความสูง 80 – 100 เมตร ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ติดผลระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง: กะเจียน, ค่าสามซึก (เชียงใหม่); แคะหวง (ราชบุรี); จันทร์ดง, ทรายเด่น (ขอนแก่น); พญาราคดำ (ชลบุรี); โมดคง (ระยอง); ตะบันงาป่า (ภาคเหนือ); เสโพลล่า (ไทยใหญ่-แม่ฮ่องสอน); เหลือง (ลำปาง)

การใช้ประโยชน์: ราก แก้วกระษัย (อาการป่วยที่เกิดจากหลายสาเหตุ ทำให้ร่างกายเสื่อมโทรม ชูบผอม โลหิตจาง ปวดเมื่อย) คุมกำเนิด บำรุงกำลังสำหรับนุรุษและแก้ไข (พงษ์ศักดิ์ พลเสนา, 2550) ใบ ตำพอกฝี แก้วปวด แก้วอักเสบ (เอี่ยมพร วิสมหมาย และปณิธาน แก้วดวงเทียน, 2547)

พรรณไม้อ้างอิง: *C. Thapyai* 586-1 (PNU); *Virapong AV.* 247 (BKF); *Chansuwan & Burg* 375 (BKF); *Niyomdham* 2922 (BKF)

รูปที่ 11 กะเจียน (*Polyalthia cerasoides* (Roxb.) Benth. ex Bedd.)

ก. กิ่ง ใบ ดอกและผล	ข. ดอก	ค. ดอกผ่าตามยาว
ง. กลีบเลี้ยง	จ. กลีบดอกชั้นนอก	ฉ. กลีบดอกชั้นใน
ช. เกสรเพศผู้	ซ. เกสรเพศเมีย (จาก <i>C. Thapyai</i> 586-1)	

9. *Polyalthia debilis* (Pierre) Finet & Gagnep., Bull. Soc. Bot. France 53 Mem. 4: 97. 1906.

(รูปที่ 12)

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 60 – 100 ซม. แตกกิ่งก้านค่อนข้างมาก เปลือกเรียบสีน้ำตาล กิ่งอ่อนมีขนละเอียดสีน้ำตาลปกคลุม ใบรูปไข่กลับหรือใบหอกกลับ ยาว 4 – 18 ซม. กว้าง (1.5 –)2.5 – 6.5 ซม. ปลายใบมนหรือทู่ โคนใบมน ขอบใบเรียบ แผ่นใบด้านบนมีขนประปราย ด้านล่างสีเขียวอมเหลือง มีขนปกคลุมหนาแน่น โดยเฉพาะบริเวณเส้นกลางใบและเส้นแขนงใบ ก้านใบยาว 3 – 4 มม. มีขนหนาแน่น ดอกเดี่ยว เกิดบริเวณซอกใบ ดอกบานมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 10 – 15 มม. ก้านดอกยาว 6 – 17 มม. กลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ยาว 1 – 3 มม. กว้าง 1 – 2.5 มม. ด้านนอกมีขนปกคลุมหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง กลีบดอกทั้งสองชั้น อวบ หนาและแข็ง ไม่แผ่ออกเมื่อดอกบาน สีเขียว เมื่อบานเปลี่ยนเป็นสีเหลืองครีม ด้านนอกมีขนประปราย ด้านในเกลี้ยง กลีบดอกชั้นนอกรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 6 – 8 มม. กว้าง 1.5 – 2 มม. ปลายมนและงอมุมเข้าด้านใน กลีบดอกชั้นในรูปไข่ ยาว 5 – 8 มม. กว้าง 3 – 5 มม. ปลายแหลม เกสรเพศผู้ประมาณ 20 – 40 อัน รูปขอบขนานแกมรูปใบหอกกลับ ยาว 0.6 – 0.8 มม. อับเรณู 4 พู หันออกด้านนอก เกสรเพศเมียมี คาร์เพล 5 – 8 อัน รูปไข่ ยาว 1.5 – 2 มม. รังไข่มีขนปกคลุมหนาแน่น ยอดเกสรเพศเมียทรงกลม เกลี้ยง ออวูล 4 – 5 อัน เรียงด้านข้าง 1 แถว ผลเกิดเป็นช่อกระจุก 1 – 3(-4) ผลย่อย ผลย่อยรูปไข่หรือรูปทรงกระบอก ยาว 1 – 2 ซม. กว้าง 1 – 1.7 ซม. ปลายมน มีขนสั้นนุ่มปกคลุมหนาแน่น ก้านผลย่อยยาว 3 – 7 มม. ผลอ่อนสีเขียว เปลี่ยนเป็นสีครีมอมส้มเมื่อสุก จำนวน 1 – 4 เมล็ดต่อผลย่อย

การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย: พบมากในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก

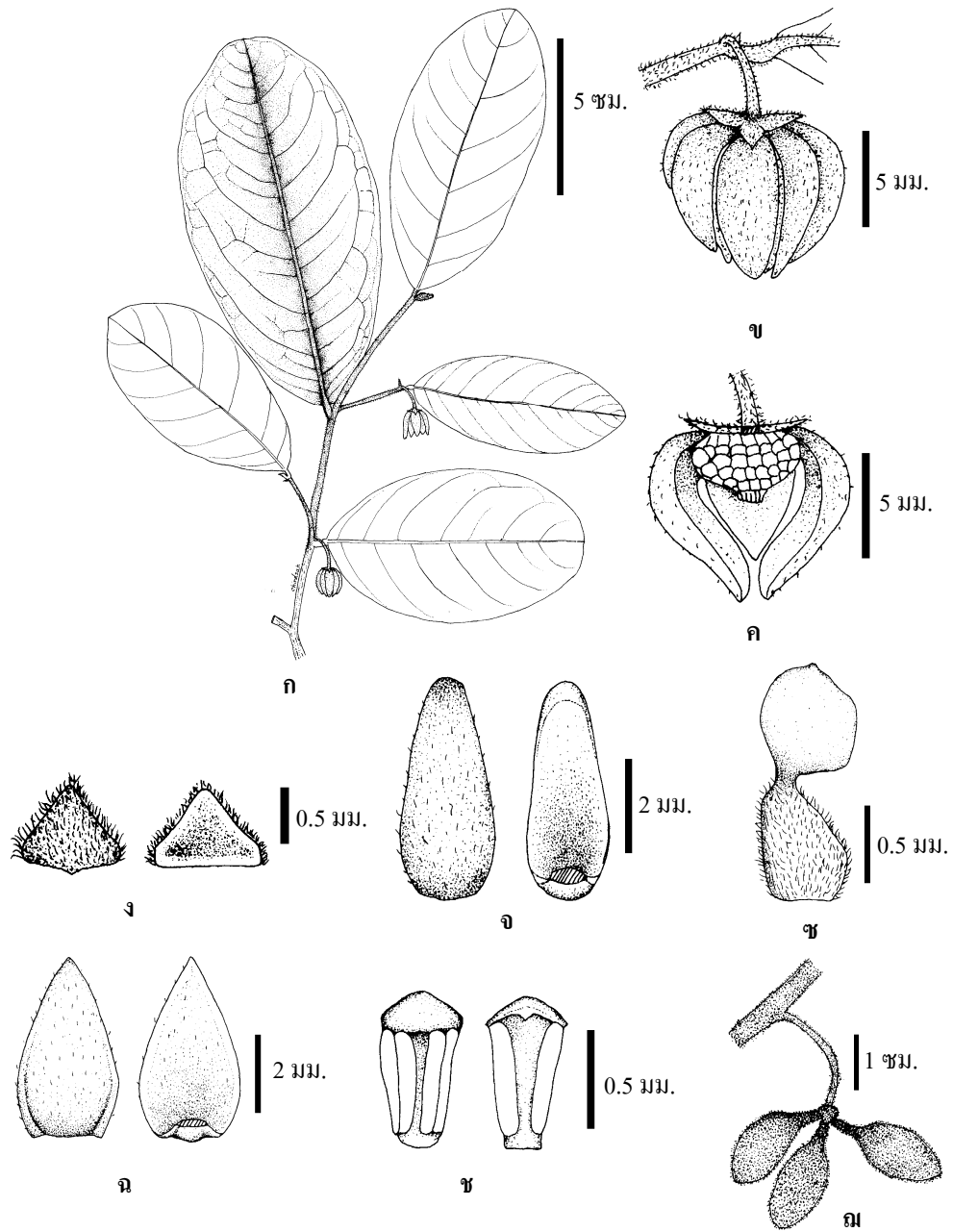
เขตการกระจายพันธุ์: ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา: พบขึ้นกระจายตามพื้นที่ป่าในป่าเต็งรัง พื้นที่เปิดโล่งที่ค่อนข้างแห้งแล้ง ในระดับความสูง 60 – 100 เมตร ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม ติดผลระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน

ชื่อพื้นเมือง: ไข่เต่า, ตับเต่า, ตับเต่าน้อย (ภาคเหนือ); กล้วยเต่า, กล้วยตบเต่า (ราชบุรี)

การใช้ประโยชน์: ราก แก้วร้อน แก้วไข่ แก้วตานซาง รักษาวัณโรค รากหรือลำต้น แก้วปวดท้อง ผลสุกรับประทานได้ (พงษ์ศักดิ์ พลเสนา, 2550)

พรรณไม้อ้างอิง: *C. Thapyai* 587, 594, 596, 601, 604 (PNU); *Pooma* 1291 (BKF); *Pooma et al.*, 4757 (BKF)

รูปที่ 12 ไผ่เต่า (*Polyalthia debilis* (Pierre) Finet & Gagnep.)

ก. กิ่ง ใบ และดอก ข. ดอก ค. ดอกผ่าตามยาว ง. กลีบเลี้ยง
 จ. กลีบดอกชั้นนอก ฉ. กลีบดอกชั้นใน ช. เกสรเพศผู้ ฌ. เกสรเพศเมีย
 ฎ. ผล (ก – ช. จาก *C. Thapyai* 596; ฎ. จาก *C. Thapyai* 601)

10. *Polyalthia parviflora* Ridl. J. Straits Branch Roy. Asiat. Soc. 61: 49. 1912; Craib, Fl. Siam 1: 43. 1925; J. Sinclair, Gard. Bull. Straits Settlements. 14: 299. 1955; Ridl., Fl. Malay Penins. 1: 46. 1912 (รูปที่ 13)

ไม้พุ่มขนาดกลาง สูงประมาณ 1.5 – 2.5 เมตร เปลือกเรียบสีเทาดำ กิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ใบเรียงชิดกันใกล้ปลายกิ่ง รูปใบหอกหรือรูปใบหอกแกมขอบขนาน ยาว 5 – 11 ซม. กว้าง (1 –)2 – 4 ซม. ปลายแหลม โคนใบมนหรือเยื้องกันเล็กน้อย ขอบใบเรียบ แผ่นใบบาง ด้านบนสีเขียวเข้ม มีขนประปราย ด้านล่างสีเขียวอ่อน มีขนปกคลุมหนาแน่นโดยเฉพาะตามเส้นกลางใบและเส้นแขนงใบ ก้านใบสั้นมาก ยาวประมาณ 2 – 3 มม. ดอกเดี่ยว เกิดตามซอกใบหรือตามกิ่งแก่ที่ไม่มีใบกลิ่นหอม เส้นผ่านศูนย์กลางดอกบานประมาณ 5 – 12 มม. ก้านดอกสั้นมาก ยาวประมาณ 2.5 มม. มีใบประดับ 1 ใบ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกด้านนอกมีขนปกคลุมหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง กลีบเลี้ยงสีเขียว รูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 3 – 4 มม. กว้าง 2 – 3 มม. กลีบดอกสีเหลืองครีม อวบน้ำ ปลายกลีบโค้งเข้าด้านใน กลีบดอกชั้นนอกรูปไข่กว้าง ยาว 2 – 2.5 มม. กว้าง 1.5 – 2.5 มม. ปลายแหลม กลีบดอกชั้นในรูปขอบขนาน ยาว 2.5 – 3 มม. กว้าง 1 – 1.5 มม. ปลายกลีบงอเข้าด้านใน เกสรเพศผู้ (ภาพที่ 13ล) จำนวนมาก รูปขอบขนาน แบน ยาว 0.5 – 1 มม. เกลี้ยง ปลายก้านเกสรตัด ฐานเล็กน้อย อับเรณู 4 พู หันออกด้านนอก เกสรเพศเมียมีคาร์เพลประมาณ 10 อัน รูปกระบอก ยาว 1.5 – 2 มม. มีขนปกคลุมหนาแน่น ยอดเกสรเพศเมียรูปโคม ออวูล 1 – 2 อัน ติดด้านข้าง 1 แถว ผลเกิดเป็นช่อกระจุกแน่น จำนวน 4 – 6 ผลย่อย ทรงกลม ขนาดกว้าง 8 – 12 มม. ยาว 6 – 8 มม. ผลอ่อนสีเขียวมีขนนุ่มปกคลุมเมื่อสุกสีเหลืองหรือเหลืองอมแดง มี 1 – 2 เมล็ดต่อผล

การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย: พบทั่วไปในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกและภาคใต้

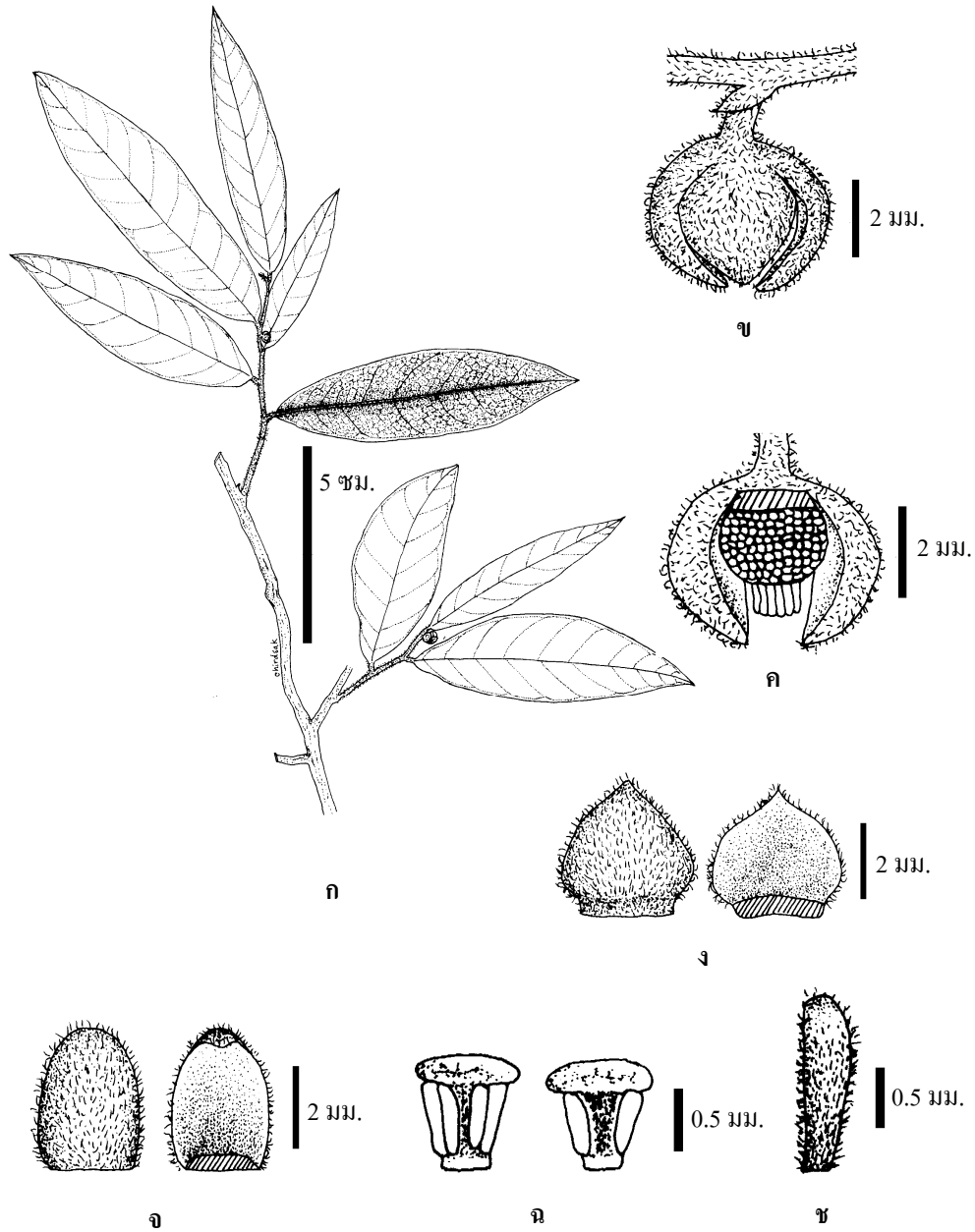
เขตการกระจายพันธุ์: ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซียและอินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา: พบเจริญงอกงามในป่าดิบแล้งที่มีความชื้นสูงริมลำธาร ระดับความสูง 100 – 200 เมตร ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม ติดผลระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง: สุรามิฤทธิ์ (ระยอง); จังหัน (นครราชสีมา); กำลั้งวัวเถลิง (ภาคตะวันออก)

การใช้ประโยชน์: ปลูกเป็นพืชสมุนไพร (ปิยะ เฉลิมกลิ่น, 2544) รากเป็นอาหารของช้างป่า (ณรงค์ คุณขุนทด, 2544)

พรรณไม้อ้างอิง: C. Thapyai 589, 602, 613 (PNU); D.J. Middleton 198 (BKF); Geesink & J.F. Maxwell 8376 (BKF); N. Koonkhunthod 15, 16 (BKF)

รูปที่ 13 สุรามีตุลธิ์ (*Polyalthia parviflora* Ridl.)

ก. กิ่ง ใบ และดอก	ข. ดอก	ค. ดอกผ่าตามยาว
ง. กลีบดอกชั้นนอก	จ. กลีบดอกชั้นใน	ฉ. เกสรเพศผู้
ช. เกสรเพศเมีย (จาก C. Thapyai 589)		

สรุปและวิจารณ์ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบพืชวงศ์กระดังงาทั้งสิ้น 8 สกุล 10 ชนิด (ตารางที่ 1) โดยพืชส่วนใหญ่เป็นไม้ต้นและไม้พุ่ม พบบ้างที่เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง พันธุ์พืชส่วนใหญ่พบกระจายในพื้นที่ของป่าดิบแล้งที่มีความชุ่มชื้นสูง โดยเฉพาะแนวริมลำธารและน้ำตก ได้แก่ นมแมว ดิ่งฟ้า สุรามิฤทธิ์ สายหยุด และมะป่วน นอกจากนี้ยังพบในพื้นที่ของป่าเบญจพรรณ ได้แก่ กะเจียน และสะแกแสง ในป่าเต็งรังได้แก่ ขางหัวหมู นมแมวป่า และไข่เต่า โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ที่พบพันธุ์พืชวงศ์กระดังงานั้นอยู่ในระดับความสูงระหว่าง 80 – 200 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล มีการออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน และติดผลระหว่างเดือนเมษายนถึงกันยายน สำหรับการใช่ประโยชน์ของพืชในพื้นที่ พบว่ายังมีข้อมูลน้อยมาก มีเพียงเจ้าหน้าที่ของทางสถานีฯ บางคนเท่านั้นที่พอจะรู้จักและนำมาใช้ประโยชน์บ้างเป็นครั้งคราว เช่น ผลสุกของต้นไข่เต่า สามารถนำมากินได้ ดังนั้นข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของพืชส่วนใหญ่จึงได้มาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การจำแนกชนิดและจัดหมวดหมู่ของพืชวงศ์กระดังงาที่พบในพื้นที่ศึกษา มีปัญหาอยู่ในหลายประการ กล่าวคือ นมจ้าว ซึ่งมีความหลากหลายและผันแปรค่อนข้างมาก มีลักษณะหลายประการที่คล้ายคลึงกันระหว่าง นมจ้าว *Artabotrys harmandii* และ การเวก *A. siamensis* ซึ่งจากการตรวจเอกสารและตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่เก็บรักษาไว้ ณ หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชพบว่าไม่มีข้อแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่าง 2 ชนิดนี้ แต่เท่าที่สังเกตพบว่า นมจ้าวมีผลที่ค่อนข้างกลมและมีจำนวนผลน้อยกว่า ส่วนลักษณะของดอกและใบ ตลอดจนลักษณะทางนิเวศวิทยา นั้นแทบไม่มีความแตกต่างกัน และจากการสอบถามผู้วิจัยพืชวงศ์กระดังงาที่เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้ข้อคิดว่าการเวกนั้นส่วนใหญ่จะพบในพื้นที่ค่อนข้างชุ่มชื้นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มากกว่า นอกจากนั้นยังคาดว่านมจ้าวอาจจะเป็นสายพันธุ์หนึ่งของการเวก ที่ยังต้องการตรวจพิสูจน์ทางพันธุกรรมต่อไป

ปัญหาที่พบอีกประการหนึ่งก็คือ ดอกของพืชหลายชนิดมีขนาดเล็ก และบานเพียงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น ได้แก่ สุรามิฤทธิ์ และมะป่วน โดยเฉพาะมะป่วนนั้น พบเพียงระยะที่เป็นดอกตูมอยู่ทุกครั้งที่เข้าไปสำรวจ ไม่พบระยะที่เป็นดอกบานเลย พอพ้นระยะดอกก็พบช่อผลพัฒนาขึ้นแล้ว ทำให้ขาดลักษณะสำคัญของดอกที่จะช่วยในการจำแนกชนิดได้อย่างชัดเจน แต่จากลักษณะของลำต้น ใบ และผล ก็สามารถยืนยันได้ว่าเป็นพืชในสกุล *Mitrephora* แน่แน่นอน และมีความใกล้เคียงกับมะป่วน *M. vandaflorea* มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามเมื่อยังขาดรายละเอียดของดอกบาน ผู้วิจัยจึงยังไม่สามารถระบุชนิดที่แท้จริงได้ และจะต้องติดตามดูระยะของดอกบานต่อไป

สำหรับสุรามิฤทธิ์นั้น พบว่ามีดอกขนาดเล็กและมีขนสีน้ำตาลเข้มปกคลุมหนาแน่น ทำให้สังเกตได้ยาก เมื่อพบก็มักจะเป็นระยะที่ติดผลไปแล้ว แต่ลักษณะของลำต้น ใบและผล สามารถยืนยันได้ถึงชนิด เนื่องจากไม่มีชนิดอื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงขึ้นปะปนอยู่เลย นอกจากนี้ยังพบว่าพันธุ์พืชบางชนิด ได้แก่ ดิ่งฟ้า กะเจียน และสายหยุดนั้นพบประชากรเพียงชนิดละ 1 – 2 ต้นเท่านั้น ทำให้เป็น

หวังว่าในอนาคตอาจจะสูญหายไปจากพื้นที่ได้ ซึ่งทางผู้วิจัยได้แจ้งให้ทางสถานีฯ ทราบเพื่อ
ดำเนินการอนุรักษ์และขยายพันธุ์ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวรที่ให้การสนับสนุนงบประมาณในการวิจัย
ประจำปี 2551 คุณสว่าง สีตะวัน หัวหน้าสถานีพัฒนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าพิษณุโลก ที่ให้
ความอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกในการสำรวจและวิจัยภาคสนาม และขอขอบคุณภาควิชา
ชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่ให้การสนับสนุนเครื่องมือและห้องปฏิบัติการ จน
การศึกษาวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- ณรงค์ คุณขุนทด. (2544). การศึกษาทางอนุกรมวิธานของพรรณไม้วงศ์น้อยหน่าในป่า ตะวันออก.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- เต็ม สมิตินันท์. (2544). ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544. ส่วน
พฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.
- ปิยะ เฉลิมกลิ่น. (2544). พรรณไม้วงศ์กระดังงา. สำนักพิมพ์บ้านและสวน, กรุงเทพฯ.
- พงษ์ศักดิ์ พลเสนา. (2550). พืชสมุนไพรในสวนป่าสมุนไพรเขาหินซ้อน ฉบับสมบูรณ์. ห้างหุ้นส่วน
จำกัด เจตนารมณ์ภัณฑ์, ปราจีนบุรี.
- สว่าง สีตะวัน. (2550). สถานีพัฒนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าพิษณุโลก. เอกสารเผยแพร่
สถานีพัฒนาเพื่อส่งเสริม การอนุรักษ์สัตว์ป่าพิษณุโลก อ. วังทอง จ. พิษณุโลก.
- เอี่ยมพร วิสมหมาย และ ปณิธาน แก้วดวงเทียน. (2547). ไม้ป่าขึ้นต้นของไทย 1. โรงพิมพ์ เอช เอ็น
กรุ๊ป จำกัด กรุงเทพฯ.
- Backer, C. A. and Bakhuizen van den Brink, R. C. 1963. Annonaceae. *Fl. Java* 1, 100 – 116.
- Craib, W. G. 1925. *Flora Siamensis Enumeratio* 1, 28 – 63.
- Hooker, J. D. 1872. Annonaceae. *Fl. Brit. India* 1, 45 – 94.
- Hooker, J.D. and Thomson, T. 1855. Annonaceae. *Fl. Ind.* 1, 86 – 153.
- Ridley, H.N. 1912. Annonaceae. *The Flora of the Malay Peninsula* 1, 21 – 101.
- Sinclair, J. 1955. A revision of the Malayan Annonaceae. *Gard. Bull. Straits Settle.* 14,
149 – 508.